

Олекса Бурнатович

УКРАЇНСЬКА
ІДЕОЛОГІЯ
РЕВОЛЮЦІЙНОЇ
- ДОБИ -

Відень 1922
Накладом „Українського Прапора“

В Управі „Українського Прапора“

(Wien, VIII. Langegasse 5, Tür 6)

можна набувати отсі видання:

1. Кривава Книга. Матеріяли до польської інвазії на українські землі Східної Галичини 1918—1919, часть I. 8°, ст. 100, Відень 1919. Також в инших мовах. Ціна 120 кор.
Кривава Книга, Українська Галичина під окупацією Польщі в рр. 1919—1920. Часть II. Зладили: Др. М. Лозинський і проф. П. Карманський. Відень 1921, стор. 244, 8°. Ціна 800 К.
2. За державну незалежність Галичини. Чому українська Галичина не може прийти під Польщу. Зладив др. М. Лозинський. Також по французьки. Відень 1921, стор. 56, 8°. Ціна 60 кор.
3. Нехай живе Незалежна Галицька Держава! Збірка статей. Відень 1922, ст. 80, 16°. Ціна 100 кор
4. С. Р.: Галичина та Соборна Україна. Відень 1921, стор. 16, 16°. Ціна 20 кор.
5. С. Р.: Галичина й нові держави Європи. Відень, 1921, стор. 32, 16°. Ціна 50 кор.
6. С. Р.: Економічні основи галицької державности. Відень 1921, стор. 30, 16°. Ціна 50 кор.
7. С. Р.: Нафта Східної Галичини, Відень 1922, стор. 44, 16°. Ціна 75 кор.
8. Др. Осип Назарук: Рік на Великій Україні, Споминок з української революції. Відень 1920, ст. 342, 16°. Ціна на ліпшій папері 320 кор, на звичайнім 260 кор.
9. Осип Левицький: Галицька Армія на Великій Україні. Спомини. Відень 1921, ст. 194, 16°. Ціна 200 кор,
10. Др. Лука Мишуга: Похід українських військ на Київ (Серпень 1919). Відень 1920, ст. 27, 16°. Ціна 24 к.
11. Др. Ілько Цьокан: Від Денікіна до більшовиків, Фрагмент споминів з Радянської України. Відень 1921, ст. 19, 16°. Ціна 20 кор.

Олекса Бурнатович

УКРАЇНСЬКА ІДЕОЛО=
ГІЯ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ
ДОБИ

diasporiana.org.ua

ЛЬВІВ—ВІДЕНЬ 1922.
НАКЛАДОМ „УКРАЇНСЬКОГО ПРАПОРА“.

Всі права застерегає собі автор.
Copyright by Anna Heller 1922.

Вступ.

Пробуджений до життя у світовій війні український народ проявив свою волю у двох напрямках: у змаганні до об'єднання в самому собі в позитивній творчій акції, котрої вершком було проголошення злуки З. У. Н. Р. з У. Н. Р. в січні 1919. р. та у війні з сусідами, що виповнила весь час нашого нового політичного життя. У війні взяла Галичина на себе боротьбу з Польщею, Наддніпрянщина боротьбу з Московією. З'єднати всю боеву акцію, утворити один фронт, дати перевагу об'єднуючому почуттю національної любови внутрі нації над почуттем природної ненависти до двох ворогів — було надто трудною задачею для нації, ослабленої віковим поневоленням. Трудні, як в ніякого иншого народу, політичні обставини довели до розбиття вже осягненого об'єднання. Тоді зявилися „орієнтації“. І з того часу історія України став чимраз більше історією — її сусідів.

Станеш сьогодні думати про Україн, а погляд на дійсність веде твою думку в Полщу або

в Москву. — Читаєш бадьоре „Борітеся — поборе“, та скоро за сею „с.-рівською революцією“ бачиш національний компроміс із Кремлем. Береш у руки найновішу цвітку польської корупції — „Україну“, а на голові Шевченка, що там „пишається“ на вінеті — побачиш не українську кучму, а шапочку „польського козачка“. А обі сі „орієнтації“, хоч морально далекі від себе, кожна на свій лад є продуктом петлюрівської орієнтації на Польшу. Боротьба з Москвою аж до крайности — аж до поневолення України Польщею, аж до затрати почуття власного достоїнства — се історичний зміст сього періоду.

Маси Придніпрянщини не то не осудили боротьби проти Москви за незалежність, а навпаки — находили в ній чимраз більше змісту. І коли Петлюра доволі довго міг в якійнебудь формі вдержати хоч якунебудь владу й заховати впливи, то головно завдяки сій ідеї активної боротьби. Але з другого боку тільки так довго має ся ідея моральну силу, як довго вона не виходить із рам загально національних почувань.

Моральну силу ідеї боротьби України проти Москви вбила Варшава разом з Петлюрою. Бо Петлюра віддав, а Варшава взяла на поталу найкультурніші землі західної України. Народ Придніпрянщини ні на хвилинку не повернув лица в сторону Варшави, а похід Пілсудского й заняття Галичини Поляками погребали союз України з Польщею. Решту зробив мир в Ризі, де Польша

відібрала Петлюрі навіть теоретичний дарунок у формі визнання У. Н. Р. З українсько-польської приязни не лишалася навіть тінь. Тільки наука остала для тих, що вміють учитися. Тільки провокаційна „Україна“ Грекова й безадресний уряд у Тарнові чи не в Тарнові, а десь там „в межах ричипосполитої“.

Походу на Київ не забуде Польщі ніколи ні Україна ні Москва. Побиті „цудом Вісли“ й хоробрістю люблинських жертв петлюрівської армії, а всім світом і внутрішнім розладом до краю пригноблені, могли большевики піти в Ризі на уступки й допустити до того, щоб Польща обсадила українські, білоруські й литовські землі, — скільки хотіла. Але булоб наївністю думати, що Москва, якаб вона не була, схоче ділитися з Польщею гегемонією на сході Європи.

І в тім лежить суть усіх політичних подій за останні 4-и роки на землях давньої Росії і Австро-Угорщини.

Там 1917 р. перестали існувати дві імперії. Не тільки дві тюрми народів, але і дві величезні, могутні системи міждержавного й соціального порядку. І Польща в ім'я ягайлонської ідеї, і большевики в ім'я соціальної світової революції підняли думку імперіялістичної реконструкції. І як в середовіччю Україна рішила наперед про велич Польщі, а далі про її упадок, як пізніше Україна рішила про велич Москви, а далі про її

руїну, — так і в сьому періоді станула знов Україна в центрі питання про гегемонію на Сході Європи.

Що діялося на Сх. Європи протягом минулих століть, се в головному повторяється тепер, тільки наче в інтензивному скороченню. Та раз уже була вирішена в некористь Польщі проблема гегемонії на Сході Європи, а 150-літня неволя Польщі не минула без історичного значіння. І сьогодні Польща не може, як у середновічу, пробувати з успіхом заволодіти Сходом Європи, бо український нарід їй до сього не допоможе, а російський не допустить. Теперішня боротьба Польщі проти Москви за гегемонію се наслідок тільки польського самообману.

Розбитте Німеччини, руїна України, смута Росії — ось реальні, але недовговічні передумовини польської величі. Не власна сила Польщі, а хвилева слабість її сусідів винесла Польщу так високо, що її політикам завертається голова.

І тільки ті польські політики, котрі тямлять, що Україна рішить не тільки про велич, але і про саме існування Польщі, — тільки ті зближаються до тверезого погляду на дійсність. Але де вони?

А покищо Польща користає, обдирає ранених на великім побоевищі Сходу Європи, — сіе ненависть до себе, відбирає віру всім, що готові були йти з нею в імя наймогутнішого кандидата на володаря Сх. Європи: в імя ідеї національного визволення всіх народів, в імя сього змагання,

якого центр Київ та Львів. Польща грабує землі, обманює народи — торгує одними і другими й готує собі новий упадок.

Та мабуть тільки через новий упадок Польщі йде дорога до утворення на Сх. Європи ладу, основанийого на свободі. Бо Польща нічого не навчилася з історії. 150-літня лекція була ще за коротка.

І поволі ся думка стає назривати в поглядах усіх інтересованих націй на землях давньої Росії. А послідовности сеї думки можуть заважити на історії століть.

Ось і на поверхні вбогого суспільно-політичного думання Наддніпрянина має в останньому часі три характерні появи: попри „Україну“, сей безобличний, безіменний орган польської провокації, призначений на зганьбленне української ідеї за кордоном, являється знов давніша форма українського самообману. Виринає знов, бодай на сторінках преси, коли не в міжнародньому життю, безадресний „уряд“ У. Н. Р. Він ставить собі завдання наче на глум: „достойно (!) репрезентувать ідею нашої (!) державности (!)“. Сей уряд настільки „революційний“ супроти Москви, що Польща до нього не признається, а знов настільки смиренський, що можна про нього згадувати в часописах, а то й „у дипломатичних нотах“, аж до часу, — коли Польща буде могли сей „уряд“ комунебудь продати. „Не збиваючись на манівці“ — як каже „Українська

Трибуна“ — має йти сей український уряд „до своєї мети“... в Польщі. Більшого осмішення польської орієнтації і разом із тим більшого упадку кредиту Польщі на Україні годі придумати. А рівночасно росте між Наддніпрянцями друга орієнтація: на Схід. „Український Союз Хліборобів-Державників“ пропагує союз трьох незалежних народів: московського, білоруського й українського, що має володіти Сходом Європи.

Далі обговоримо попри інші й сю орієнтацію з теоретичної і практичної точки погляду. Тепер зазначаємо тільки одно: в українські маси входить щораз глибше національна свідомість. Вони борються покищо без „орієнтації“. Вони досі не побіджені. — Ні ефемерична велич Польщі ні соціяльні ілюзії Москви їх не захопили. Ті маси вирішать і питання про гегемонію на Сх. Європи. Ті активні, здорові, сильні українські маси! покищо одно певне: се рішення не випаде в користь Польщі.

Відень, 28. січня 1922.

І. Донцов.

В боротьбі за політичний устрій Сходу Європи відіграє Україна важну ролю. В яким напрямі буде звернена реалізація національної волі, се буде залежати у великій мірі від ідеології українського народу, від такого уосновання національної ідеології, яке відповідатиме його змаганням та історичним умовинам.

У своїй книжці „Підстави нашої політики“ робить др. Д. Донцов пробу зясувати історичну місію України, спираючись у своїх міркуваннях на концепції расової боротьби між культурою Сходу й Заходу, Європи й Москви.

Поява книжки Донцова цікавіша ніж вона сама, хоча цікава і книжка. Багато обіцяючий заголовок був наче відгомонам загального бажання української суспільности зблизитися знову до основ політичного думання, від яких віддалилася вся суспільність по трагічним кам'янецьким розвалі національної єдності в 1919 р.

Тоді в національній політиці проявився поділ шляхів — а оптимісти творили клич „окремо йти, разом бити.“ Очевидно при цьому поділі, який не був ні пляновий ні добровільний — намічувалися різні, суперечні змагання. Сей стан у тих, які мали великі резерви доброї волі, вязався з надією, що прийде знов момент злуки — повороту до основ. А є тільки одна певна основа національної політики — єдність. Кажу: національної, бо инше діло державна політика. У нас державна політика Петлюрівщини захотіла, а через те галицька мусіла бути на інших основах.

Пропагуючи на 210 сторонах своєї праці потребу „національного ідеалу“ — Донцов мабуть не бачить різниці між політикою нації та держави. По програній війні в 1871. р. Франція як держава віддала Німеччині Альзацію й Лотарингію, але як нація ні на хвилю не погодилася

з сею державною конечністю. У нас в 1919. р. не було ще ні одностайної нації ні держави. Трагічність кам'янецького розвалу і зв'язаних із ним політичних актів Петлюрівщини лежить якраз у тому, що він перервав процес національної кристалізації, витворив хаос, усунув з поняття нації цілість її змагань і поставив на місце сього державне партизанство. Се партизанство двоякого роду: одно жертвує просторами України, друге підпорядковує інтереси нації інтересам поодиноких клас. Книжка Донцова не приводить нашої політичної думки до єдності й се засаднича хиба сеї його праці. А непростима хиба її в тому, що автор хоче піднести свої погляди до значіння національної ідеології.

Ідеологами партизанщини в Наддніпрянщині окрім Донцова ще Грушевський і Винниченко.

Партизанщина всіх трьох полягає в тім, що ні один не орієнтується на свій парід в цілості і разом з ним на одну з держав, тільки починає з одної частини народу. Нічого не значить, що вони йдуть у противних напрямках; їх лучить психологічно одно: орієнтація на Москву. У Грушевського має ся орієнтація напрям „від Європи до Москви“, у Донцова навпаки.

Що при лінії, означеній сими двома поняттями, лежить розвиток України як нації й держави та її історична роля, се ясне Але тільки чутте нації побитої, що лиш на „орієнтаціях“ опирає свої надії, не політичний розум, може свідомости

яції накидати такі формули її історичної ролі, які знаходимо в Донцова і Грушевського.

* * *

Слово часом важніше ніж діло, іменно слово, що хоче тривати віками, що вчить народ про його самого й хоче бути сказане з душі народу. Саме тепер потрібне таке слово. Бо ми як нація переживаємо процес освободження, а освободження одиниці чи народу мусить часто бути наперед внутрішнє, ідеальне, заки стане зовнішнім, реальним. У нас є так, що наперед мусить повстати нація свідома того, чого хоче, а щойно далі вільна держава сеї нації. Слушно каже Донцов: „Свідомі свого ідеалу, навіть повалені на землю, навіть під чоботом щасливого переможця — встанемо“. Тільки краще булоби сказати: „Того свідомі, того хочемо“. Се булоб конкретніше і ясніше. Та Донцов намічує тільки теорію політичного думання, а не дає самої політичної думки. Він додумується тільки до місії України в культурному розвитку людства. Не виходить поза форми естетично-чуттєвого думання. І тому не вникає до підстав нашої політики. Не творить етики, тільки естетику національного чуття.

Його засадничі думки такі: „Нашим ідеалом повинна бути непідлегла нація з власним національно-політичним ідеалом . . . мусимо змагати

до національного ідеалу, а се виключає, щоб ми ставили понад сей ідеал якісь космополітичні цілі . . . Конкретно сей наш ідеал провадить до політики лучности з Європою і сепаратизму від Росії — навні, до „окциденталізації“ нашої культури, до засвоєння європейського способу політичної еволюції в середині . . . до опертя на сей чи инший європейський імперіялізм“.

„Боротьба з Росією є нашим колективним ідеалом“, отже „європейським імперіялізмом“ маємо послугуватися, коли хочемо не балакати про політику, лиш її робити, отже „в наших інтересах сильна Румунія, Угорщина й Польща. Так, Польща! Маємо з нею багато неполаджених рахунків і тут і там та ще десь. Але се все конфлікти льокального значіння“. Український народ мусить „жертвувати частиною для цілого або цілим для части“, одно „політика національна“, друге „провінціяльна“.

Сей чисто негативний ідеал „проти Москви“ і вповні негативні наслідки примінення польської орієнтації пробує Донцов аргументувати. Він каже: „Тільки чином, що йде на користь усеї людскости, здобувають народи право на своє незалежне існування“. Між Європою й Росією існує віковий расово-культурний конфлікт, що є теж змістом останньої світової війни. І Україна, положена між сими світами „двох культур, двох національних ідеалів“, мусить, „маючи

се на очах, намітити лінії зовнішньої або внутрішньої політики — або краще, їх вибрати“.

Донцов не сумнівається, що тільки в службі Європі лежить усе право національного існування України. Тому для нього: „менше або більше вільна Україна — се жовніри Жулкевського й козаки Сагайдачного в Кремлі, се Карло XII. на лівім березу Дніпра, се армії Габсбурга та Гогенцолерна в Київі, Катеринославі й Одесі“ та очевидно: в 1920 році Пілсудскі у Київі, Петлюра у Тарнові — то що. Сього Донцову покищо досить. І тут найвища точка лету його думки.

Ніде правди діти: раз мусіло самому собі на глум придніпряньське перо написати такі слова для Придніпрянців. Натомість Донцова критика дотеперішньої стадії московської культури в багатьох місцях влучна. А ще влучніща його характеристика й оцінка ганебної культурної залежності придніпряньської інтелігенції від Москви. І оцінюючи книжку Донцова, треба зазначити, що коли культурне рабство Придніпрянщини має свої основи в чуттю або ослабленню національного чуття, то пропаганда, яку взяв на себе Донцов, творить антідот на сю недугу волі Придніпрянщини. Та з другого боку всі його міркування і пристрасні пошукування аргументів за своєю тезою вказують на виключно чуттєво-естетичний підклад думок автора і його узагальнень про Москву й „Європу“.

Цікава як поява книжка Донцова, менше цікава як наука. Бо сам Донцов не виходить зі сфери чуття й не вміє піднятися над одно в нім домінуюче чуття. І не вміє сього чуття поширити і не вміє його вивести з рам культурно-естетичних (як він каже: „расових“) симпатій і антипатій. Через те його „нація“ се тільки історично-культурний субект, а не біологічно реальна істота, яка любить своє існування, боронить його й ненавидить усе те кругом себе, що так чи інакше їй загрожує. Донцов не узагальнює, як слід, національних почувань, підносячи рівночасно одно чуття до значіння загально-національного принципу.

А все таки ясно, що як ми, Українці, частина Європи, то ми й „Європа“. Отож нам не підчинятися Європі. Не для Європи, а для нас ми йдемо проти Москви або з нею. І ясно, що не „права“ заслуженого (!!) перед Європою треба нам на життє, а справжнього життє, не признання від чужих, а свободи ділання. І коли треба ненавидити Москву за те, що вона, як автор каже, з „расових“ мотивів нищить нашу культуру і свободу, — то чому не ненавидіти Польщу, що з „європейських мотивів“ убиває нашу незалежність?

Донцов не бачить, що поки ми платимо неволею за ідеали „Європи“, чи, правду кажучи — Польщі, доти ми не є підметом нашої історії і ніякого свобідного хотіння, ніякої „місії“ мати

не можемо. Чи ще не досить жертв для „Європи“ було за сі століття неволі й боротьби і за останні роки? Снувати мрії про європейську місію України не перешкоджує Донцову факт, що Європа зовсім безучасно ставиться до боротьби України за здійснення засад європейської культури і свободи. Та найцікавіше, що сам ідеал нації, який пропагує Донцов, не є європейський. Бо зміст сучасної національної думки в Європі се не є добровільна жертва собою й вичікування на вирішення сеї чи іншої світової проблеми, а „sacro egoismo“. А й сього не можна забувати готовим „окциденталізуватися“ Українцям, що треба ученикам виховувати своїх учителів — себто: коли Польща в практичній політиці відкидає принцип національної свободи й робить се в ім'я своєї боротьби з ворогом „цивілізації“ та „Європи“ — то Україна саме в ім'я тоїж європейської цивілізації мусить дати Польщі рішучий і успішний опір.

Найсильніший і найвлучніший закид, який Донцов робить російській культурі, се її рабська залежність від держави, се етатизм, перемагаючий над одиницею, над суспільством, над церквою, над усім почуванням, думанням і діланнем горожан. І дивна річ, той самий етатизм, котрий автор представляє як продукт психічних недостач Росії, — чомусь не має нам бути осоружним у Польщі, де він очевидно не є продуктом ро-

сійської психіки. А найважливіше, що внутрішній розклад нації не є для сього апостола національної активності найстрашнішим нещастям, яке може навістити Україну. Що Польща, навіть якби хотіла, не в силі дати Україні допомоги, коли Україна сама собі не допоможе, що пробудження України до політичного життя звільняє далеко більше культурних і творчих сил на Сході Європи, ніж може дати т. з. великодержавна (!) політика Польщі, що тому єдність української нації, всестороння, а не однобока її „орієнтація“ повинна бути основою нашої політики і що тільки на узагальненому, до значіння етичного принципу піднесеному, національному чуттю можна заснувати європейський тип нації, — того всього не бачить найбільш європейський придніпряньський публіцист. Бачучи, як нас тисне колесо історичних подій, що вперед і взад перекочується між Європою і Москвою, він потішає, що се ніщо, що се така наша — „історична місія“.

Проба зробити сильним у теорії се, що показалося слабким у практиці, обнизила лет думки справді бистроумного автора і зробила його незручним інтерпретатором минулого, а не ідеологом будучого.

Так виглядає другий лет наддніпряньської уяви в напрямі Варшави. Він невдалий у теорії, як був невдалий у практиці лет Петлюри. Він

доказує, що боротьба за гегемонію на Сході Європи, яку по думкам „підстав“ нашої політики повинна вести Польща про помочи України в імя „Європи“ — се недоношений плід політичної думки Придніпрянщини, яка знов по століттях уперше зустрілася з європейською політичною культурою. І коли не шукати в книжці Донцова підстав нашої політики, — то його твір талантивий.

Грушевський.

У Донцова є хоч одностороннє, але живе національне чуттє. Нема його у Грушевського. Ні сліду. Нема активного напрямку, нема навіть переконання, що Україна має тепер якусь історичну ролю, якесь змагання.

І тому годі знайти у всьому українському політичному життє явище, що краще вияснювало б засліпленнє Донцова, в якому він свою культурну ненависть до всього московського підносить до значіння національної ідеї, — як саме вся ідеологія Грушевського, його національне самозапереченнє, котре він від вересня 1920 р. витривало пропагує в „Борітеся-Поборете“.

Тип державного партизанства, що звязаний з сею ідеологією, стоїть психологічно в найтіснішому звязку з Петлюрівщиною. Свідчить про се найдокладніше стаття „Між Москвою і Варшавою“. Мабуть наслідком сього споріднення ріжниться ідеологія Грушевського від ідеології

Донцова противенствами, встановленими — можна сказати — по законам симетрії: Отже не Варшава, але Москва, не принцип індивідуальної свободи ділання, але громадянство чи соціалізм, не „Європа“, але „світова революція“, не „культура“, але „соціальна справедливість“, не „державна“, але „спілка“ — і не „нація“, але „кляса“.

Такий характер і напрям сеї ідеології. А її зміст ось який: Україна відстала країна, „український народ не обстояв вчас свого політичного й національного існування, не витворив і не використав сих форм для економічного й культурного життя. Тепер, коли світова революція кличе народи на розв'язання великих соціальних проблем, на творення соціалістичного господарства безклясової держави, наш народ мусить прихалцем, принагідно, не відтягаючи в сей бік занадто багато енергії й уваги своєї і чужої, старатись забезпечити собі політичну незалежність, розв'язати національне питання“. Значить: нема — бо не було, а тепер не пора! Донцов шукав пильно за оправданнем українського змагання до незалежності, нате і є його „місія“ та його „Європа“. Але Грушевському й сього не треба. Він каже: „Виносити національні домагання тепер, коли в широкім світі з національними гаслами носяться й ними спекулюють головно елементи реакційні, контрреволюційні, се робитиме — кепську репутацію...“*)

*) Підчеркнення мої — О. Б.

Щоби зрозуміти можливість такого явища в українській публіцистиці, як висше кинені слова самозаперечення, треба взяти на увагу, що вони є продуктом доктринерства. Ідеологічна спроба Донцова се теорія по практиці. Погана практика — то й теорія погана. Але бодай її повстаннє, її розвій природний і надиханий чинником реального життя, яким є чуттє, поставлене на пробу життя. Там іде теорія за практикою, узагальнююча думка за досвідом. Погляд Грушевського се не плід чуття й життя, а накидвана чуттю й життю доктрина. Се і не прояв активної волі, а прояв недостачі хотіння, се пасивне пристосованнє до розвалу національного життя і страх перед тим, що скажуть про нас інші. Відси теж готовість „висунути перед інтересами національними інтереси соціальні й оборону інтересів громадських в боротьбі з власною державою“. Се дійсно згідно зі страшною традицією державного руйніцтва, котру відгребує Грушевський. Се традиція „татарських людей“ з часів Данила та деяких соціальних рухів між XIII. і XVIII. стол. на Україні. Значінне такого підпорядкування інтересів нації інтересам соціальним саме під сучасний мент дуже широке. Бо, як каже Грушевський, готується світова революція, а саме соціалістична революція. Революційний пролетаріят нищить капіталістичний лад, який уже пережився, а разом з ним пережилася вся суспільна й економічна теперішня

культура. Наближається нова епоха людства, відбувається переворот рівний тому, що дав почин християнській ері, або ще більший. І тут перехід до практики. Провід у сій світовій революції мав Москва. Ясно, що Україна повинна признати гегемонію революційної Москви та що в тільки одно завдання українських політиків, а саме „ввести Україну на шлях світової революції“. На жаль та на сором перед усім світом українські маси — для Грушевського ясно, що тільки під впливом агітації та невідповідної політики російських окупантів — усе ще далекі від сього шляху, такі далекі, що Україна може справді стати контрреволюційним огнищем, а „знейтралізоване і взяте за скобки заможне селянство активною контрреволюційною силою“. Тому треба селянські маси на Україні не „нейтралізувати“, себто зробити нешкідливими для пролетарської революції, а „соціалізувати“, себто зробити соціялістами. Грушевського болить опінія, яку мав український селянин як несоціалістичний чинник. А ще більше болить його дійсна роля українських мас, їх обставлені куле-метами села, їх повстання і вся їх дрібно-буржуазна вдача, приступна для національних кличів. Се все болить його, бо він думав, що тільки в світовій революції, тільки в замиренню з революційною Москвою може Україна забезпечити себе перед поворотом реакції. Ясно, що треба працювати над українським селянином, треба його

вчити соціалізму. Праця тяжка та мусить бути на довший період розчислена. А поки ще український селянин не ввійде на шлях світової революції, він мусить терпіти наїзд революційної Москви та „якіб не були помилки большевицьких провідників в українській політиці, якби не вилазила Українцям боком діяльність їх агентів на Україні, належить усяко оминати конфлікту з большевизмом, шануючи загальнолюдську вагу соціалістичної революції, котру веде він“.

Недужий, який знає, що він умре, як не піддасться операції лікаря, до якого і сам довіря не має, але який всеж таки може його вратув, не в силі проявити більше підчинености своему лікареві, чим Грушевський універсальному лікови на всі біди, яким має бути світова революція. Зрозуміти таку велич довіря до „орієнтації“ може тільки той, хто не має ні крихти віри у власні сили. Принявши формулу, що нація се тільки „реальна форма“, а не зміст суспільного життя, не її творчий елемент і підмет, находить мрійлива думка все таки спроможність вивести цілу идеологію нації, всю її програму на довгі роки з одного тільки заложення про хід світової революції. Як недужий супроти лікаря, Україна має бути пасивна, а за чудове поширення національного овиду в напрямі світової революції має Україна тільки принести жертви. Все инше зробить для неї революційна Москва.

Всі соціалістичні партії світа стверджують як реальний — бажаний, чи ні — але незаперечний факт, що селянство всюди на світі дрібно-буржуазне, що воно по звичкам, по суспільним інтересам zasadничо різниться від міського пролетаріату. І тому всюди вдоволяються соціалісти неутральністю селянства в часі класової боротьби пролетаріату з капіталом. Не вимагає від мас селянства якогось ідейного переродження і сам Ленін в Росії. І тому він уже 1918 р. утворив програму повільного розсловня селянських мас на бідних і богатих на те, щоби вдержати село в неутральности. А що вже казати про Україну, де селяне творять 90% населення й бачать у революції в першу чергу нагоду заспокоїти по своїому свій голод землі й тим самим зробити хоч і несвідомо аж дві величезні зміни в суспільнім устрою країни, які зовсім не сприяють, а просто противорічать змаганням соціалістичної революції. А саме: через наділення землею безземельних зводиться майже до нулі число сільського, а то й міського пролетаріату. А надто на місце небагатьох земельних власників прибуває велике число малих. Одно і друге сильно скріпить число оборонців приватної власности і зробить „клясу“ пролетаріату на Україні ілюзоричним поняттем. Бо велика посілість на Україні обіймала понад 45 % усеї земельної посілости, а число сільського й міського пролетаріату разом з малоземельними ледви чи досягне 45% селянської маси. Рахунок ясний і простий.

Суперечностей у самім заложенню революції на Україні та впливу самого ходу подій на психіку має Грушевський на загал не бачить. А коли їх часом по трохи добачує, то хоче запобігати „наукою“, щоб селянин, одержавши вже землю, не став у своїх настроях консерватистом, який зберігає всіма силами стан добутого вже приватного посідання. Український селянин общинних традицій не має, а має натомість національні інтереси, сильно звязані з боротьбою за землю та ще інші, які виникають із пробудження національної свідомости й роблять його непокірливим супроти Москви. Та Грушевський не оцінює революції як дійсність, тільки як ідею. І тому не добачує поза „світовою“ ніякої української революції. І виходить цікаве явище: В тому ж „Борітеся-Поборете“, в якому Грушевський жертвує Україну світовій революції, його власні партійні товариші перечать йому. Шаповал каже: „Ідею революції підпорядковано національній московській ідеї“. І доказує се фактами. А про „тісну федерацію“ України з Росією, що відповідає ідеології Грушевського, говорить: „Якось соромно розвивати се питання глибше, бо ясно, що під цією формулою Раковського криється зміст окупації України Росією“. А Грушевський не бачить, що вже від самого почину революції в їй ділають як живий товчок, як реальна сила і нація і національні чуття і національні традиції по той і по сей бік етногра-

фічного українсько-московського кордону. А сеї реальної сили ні випропагувати ні відпропагувати не можна. Та коли навіть се хвилями й добачує, то „приносьть в жертву“ чинне хотінне нації, її змагання обстояти свій характер, іти своїм шляхом і робити свою революцію. Се становище Грушевського — не тактика його, а принцип: у нього національна ідея все і всюди „контрреволюційна“, непоступова, відстала, — хоч в дійсности є якраз навпаки. І не диво, що пильний, але трохи неслухняний ученик Чечель, аналізуючи кабалістичні проблеми пожертвування України, завважує, що „жертва єсть тоді жертвою, коли вона добровільна. Український народ не має ще тепер на стільки соціалістичної свідомости, щоб піти на самовідреченне в ім'я вищого блага інтересів усіх трудящих цілого світу. Скільки не толкували йому, але він не міг зрозуміти того“. Чечель усе ще жива людина й тому він бачить, що саме ті, які рішили принести український народ „в жертву“, зробили те, що „селянство і стало самостійницьке“.

Та досить нам сього, може й забагато. Тільки, що писань Грушевського коротко не перекажеш. Не творять вони системи, не ростуть ні з чуття ні з життя. Вони доктрина, сповита якоюсь „загально людською“ мряковиною. Ось дімок на леду серед літа, з димаря куриться, шибки в сонці блистять, стін не видно — тільки голос чуєш, що в сьому домику навчає... дядька

на соціаліста! І не диво, що недавно від комуністичного уряду України Грушевському „дано зрозуміти, що передумовою співробітництва являється повне політичне самовідречення його“.

Большевики люде реально думаючі. Вся сила їх в тім, що вміли визискати всі реальні, класові, а то й національні сили до проводження своїх ідей. Не по дорозі їм, людям сильної волі, з тими, що пропагують самозаперечення. Вони ні суперечностей ні боротьби не бояться. І тому нема їм чого „миритися“ з тими, що ніякою силою бути не хотять. Вони більш поважають „бандитів“, ніж сих, що в „Борітеся-Поборете“ приймають для повстанчого руху назву „бандитизм“, а про себе кажуть, що в ім'я „світового“ визволення „готові переступити через трупи наших товаришів... через попіл наших культурних скарбів... готові працювати під Вашим проводом, підпорядковуючи ідеологічні й тактичні розходження інтересам сеї світової акції“ — як пише Грушевський у „відкритім листі“ до Раковського. Відношення большевиків до національної справи, їх влучна оцінка національного почування як біологічного та історичного чинника, зазиви Леніна до російських комуністів, щоб позбулися російського шовінізму — се все показує, що Грушевський у своїх поглядах „більш папський, ніж сам папа“, та що його концепція національного самозаперечення втікає кудись у нескінченість від усякого навіть революційного по-

чуття дійсности. Пасивізм і миролюбство Грушевського якраз в найгорячіший час боротьби українського народу за незалежність показують, що він не є взагалі ніяким революціонером. Він пропагує безчинність і самозаперечення нації, якийсь політичний буддаїзм. Мрії голуба про пожежу світа, з якої лишиться тільки його хата.

Ясно, що сильний занепад національного чуття робить Грушевського цілком нездібним дати якенебудь зясування історичної ролі України. Та не минаємо тут його поглядів, бо хочемо приглянутися всім формам і степеням свідомого національного хотіння Вел. України. І не на глум приводимо отсе другу з черги помилкову концепцію — коли не ролі, то долі України. Їх більше — вони суперечні між собою, виключають себе взаємно в теорії і практиці. Ріжні зони по суті й напрямку і по ґрунті, з якого ростуть. Та тільки взявши їх як одну цілість, як вияв одного національного життя України, можна їх зрозуміти й оцінити. В сьому задача сих статей — як задача сучасного покоління України всі реальні суперечности й ворогування внутрі й зовні нації перетворити в чинники розвитку нації. До ясности, до обеднання сил іде розвиток українських народніх мас, а не в підданство Польщі й не в самозаперечення.

Винниченко.

В розвитку свідомости національного хотіння грає Винниченко замітну ролю. І він блудний син. Він лекше блудить і більше зворотів у різні боки робить, ніж інші політики Придніпрянщини, але живійше шукає за правдивим національним чуттем. А надто має відвагу „чесно, до крови серця свого пройти скальпелем аналізу через своє життя“, признатися до похибок і, що головне: не підносити своїх помилок до значіння національної ідеології.

Скорше, ніж Грушевський, знайшов Винниченко орієнтацію на Москву, інакше до неї дійшов, інакше їй служив, а далі відвернувся від неї. І причини і спосіб його звороту до Москви й відвороту від Москви характеристичні для Винниченка ще більше, чим самий факт сього цілого переорієнтування. Поодинокі моменти сього процесу зазначені у „Відродженню нації“, в „Політичних листах“, „Всесвітній революції“ „Українській державности“, у „Революції в небезпеці“ і різних статях „Нової Доби“. Всі ті писання вказують, як Винниченко пережив у собі всю справу орієнтації немов якийсь акт власного і, так сказатиб, органічного розвою своєї душі. Що його повернуло в сторону Москви, се комунізм, себто „таке вчення, така дія, такий устрій, який необхідно, неминуче приводить до цілковитої

орґанічної зміни не тільки соціального устрою, але й людей. Коли деякі Українці бояться великоруського націоналізму, то на се можна сказати, що Українцям треба бути яко мога послідовнішими, вірнішими комуністами, щоби стояти на сторожі повної комуністичної послідовности: бо іменно комунізм не допускає панування нації над нацією.“ Як фалшиво і як живо! Вченне, що перетворює людину, одиницю і за її посередництвом суспільність, націю, людство, — се засаднича думка Винниченка, котрої здійснення очевидно він у комунізмі знайти не міг. Та в 1920. р. він бачив саме в комунізмі „вищу гармонію психічних та фізичних сил“. А найшовши сю гармонію, „він найшов себе“ й почувався „щасливим та чесним зі собою“. Ідучи в Росію й на Україну, він надіявся найти нову силою комуністичної ідеї перетворену суспільність і перш за все перетворених людей, нові, живі змагання висвободженої душі. Сього не найшов, а найшов мертве слово програми й закріпощенне суспільности, нації, партії, людей. Комунізм в російській інтерпретації показався Винниченкови безсильним, пустим словом. І тут, в сьому досвіді виявилася вся суть і характер політичного самоозначення Винниченка-Українця й Винниченка-артиста. Бо його розумінне комунізму було наскрізь суб'єктивне й суто-чуттєве. І власне тому таке характеристичне для всеї його особи-стої і національної вдачі.

В мистецтві й політиці шукає Винниченко гармонії, шукає невтомно. До того служать аналізи всіх по черзі енергій життя, „сили і краси“, любови, совісти чи „божків“, суспільства й нації і т. д. До того служить часом і експеримент чи у фантазії чи навіть в життю, в політиці. Не найшовши гармонії життя шляхом аналізу, розслідом реального, — він шукає її в ідеальному світі, шукає синтетичної думки, що малаб силу доповнити й перетворити життя та дати йому гармонійний змісл. Більшість героїв його повістей намагається жити такими ідеями. Вони звичайно нещасні, герої-карикури, жорстокі Дон-Кіхоти, сентиментальні очайдухи, часом святі, часом злочинні, а все фантастичні. Пробують зробити ідею реальною силою життя. Найбільш людське й надлюдське змагання! Але динамічна ідея мусить рости з землі, з ґрунту чуття й життя. А се не буває правилом навіть у мистецьких творах Винниченка. Ще гірше вдається йому гармонізація життя в політиці. Бо тут діло, більш ніж в особистому чи літературному життю, вимагає... тверезости в ідейности. Сього Винниченкови не достав.

Зате має і в політиці се, що кождий політик мати повинен, головно політик народу, котрого будучність заснована на якнайширшій участі національних мас в політичних справах — іменно ясне розумінне сього, що кожда ідея ділає на суспільність тільки через особу, через одиницю.

Віднова й переродження суспільності діється через переродження одиниці. І тільки у виїмкових випадках, тільки у народів, у суспільностей не-вільних і від свободи відзвичайних може бути перетворення суспільного ладу почином для перетворення суспільності і шляхом до перетворення одиниці. Таку теорію як революційну методу прийняли большевики може з конечности, а може і під впливом російських традицій з часів царату. Свідчить про се не тільки їх політика, їх держава, така „міцна“ супроти одиниць, як ніяка инша держава на світі, свідчать про се поети й ідеологи їх суспільної етики („Скифи“). Але ся революційна метода чужа українському народови, суперечна з його традиціями політичного життя і просто органічно йому противна.

Винниченко — невідомо, але тим більше пристрасно своїм чуттям і діланнем репрезентує думку, що одиниця се носитель життя не тільки одиничного, але й суспільного. В тій справі Винниченко політик і Винниченко поет — одна особа. З того слідує, що він у політиці поет. А що він як політик бере собі за провідника зворушення чуття, схвильованне фантазії, суггестію думки, — то очевидно він кинений на повне море революційних хвиль і хіба випадком може добитися до берега. Бо сей великий діяч не має центра ні в собі ні в своїм племені. Він блукає по морі без керми й без компасу. Він, суспільний діяч, кермується тільки чуттям і може тільки

настроєм. Суверенности розуму в цілій його діяльності є тільки проблиски. Тим не кажемо, що він нерозумний: адже він ніколи не орієнтувався на Польщу.

У звязку з тим має Винниченко хибу, якої не находимо в сій степені в ніякого иншого українського письменника і навіть дуже рідко у світовій літературі взагалі. Під впливом якоїсь нової думки вміє він усе, чим жив попередно, чому кланявся і в що вірив — безоглядно здоптати, споганити, відражаючими красками змалювати і навіть очернити, щоб тільки вдоволити свій невгомний темперамент. Усю силу таланту вжив на таке садистичне бичування себе й України, коли писав тритомовий памфлет „Відродження нації“. І ще зовсім неоправдано назвав се історією української революції. Ні бувшому голові перших національних урядів України, ні письменникови не принесло чести се діло самооплювання. Зрештою воно один з етапів великої епопеї політичного одисейства Винниченка, його блуканини.

Вдачу Винниченка характеризує і його розумінне революції. Він її не вчить, як се хоче робити Грушевський, і не віщує її приходу на основі наукових дослідів про сучасну фазу історії, а відчуває її і виводить із чуття мас та свого власного. Для нього революція се „вияв назбираної, скупченої, перенасиченої енергії невдоволення широких народніх мас проти істнуючого

ладу“. А само питання світової революції „застигло нерозв'язаною загадкою в душі цілих клас“, воно „одних хвилює радістю, а других страхом“. Винниченка воно захоплює цілого, бере його фантазію в полон, перетворює його думання, дає йому фалшивий ключ до розуміння всіх подій на Україні від 1917. р. та всіх суспільних конфліктів світа, а врешті приготує в нім ґрунт під віру, що ось уже зустрів ідею, яка в силі перетворити ціле вство його та його народу — себто комунізм.

Але шукаючи за біологічною енергією, зробив Винниченко похибку, думаючи, що се ідея комунізму дала большевикам перемогу на Україні в 1919. р. (а не зле зрозуміле гасло й військова перевага). Зробивши сю похибку, мусів зробити фалшивий висновок, що комунізм двигне й Україну. Шукаючи реальної енергії, найшов фантом. Може Винниченко не був би зробив сих похибок, може знайшов би коротшу дорогу до самого себе, якби зглибив був суть капіталістичної кризи. Заснований на свободі, на вільній конкуренції індивідуальних, якнайбільше розвинених сил, приходить капіталізм крутою дорогою індустріального розвитку до того, що якраз одиниця, її якість, її особиста вартість і через те і свобода її розвитку став в певних умовах непотрібною для продукції, а сама людина став частиною машини. Система свободи доводить до заперечення тойж свободи. А коли так, то для

перетворення сеї системи неконечне усунення засади свободної конкуренції, але конечні такі умовини, які далиб можливість якнайбільшого розвою сил кожній людині. І коли взяти під увагу — незміримі можливости господарського розвою України й Росії, то ясно, що там не так економічна і клясова, як у далеко вищій степені культурна біда, політичними впливами витворена неволя, нездібність та непродуктивність мас лежить в основі соціального й економічного запропачення людини. Отже не державного комунізму, а свободи для одиниць, кляс, націй, повного розвитку їх сил треба там, де є можливість сього розвитку, де досі так багато матеріяльних і так мало духових сил, де в такі широкі поля для індивідуальної свободи і праці. До сього погляду доходить тепер большевицька практика.

Не перейшовши такого чи подібного ходу думок, Винниченко дійшов до комунізму. Та мимо того наче органічно, півсвідомо, власне під впливом своєї ідеї комунізму і свого розуміння комунізму завернув він з великою енергією в напрямі індивідуальної свободи як основи суспільного життя. Був се зворот умотивований таксамо слабо, як усі політичні концепції Винниченка. Товчком була чуттєва відроза до погноблення свободи людини. Його критика московської гегемонії у світовій революції зводиться до закиду про абсолютизм і бюрократизм совітської влади. Недостача свободи та одушевлення мас

для справи революції в для Винниченка несумнівним доказом, що революція завмирає і що Росія неспосібна вести світовий пролетаріят. Відси вже близько йому до концепції української революції, очевидно все ще комуністичної, але такої, що має статися через індивідуальну обнову й визволення людини з пут державництва та через досягнення нею внутрішньої гармонії.

Оттак не льогічно, але органічно доходить Винниченко до заперечення чужої гегемонії над Україною і до національної форми революції. Сей органічний спосіб боротьби з чужими впливами, характеристичний для Винниченка-артиста й політика, такий самий у нього, як у повстанців. І вони органічно, стихійно ведені півсвідомим чуттєм, стають в обороні свого типу, свого характеру й органічно протестують проти накидуваних їм чужих формул індивідуального, суспільного й економічного життя.

Винниченко дав собі таку концепцію комунізму, що саме сей його комунізм замкнув йому дорогу до комуністичної Москви, підняв його проти московського етатизму і скермував врешті знова на Київ. В опорі проти державництва Москви зустрічається Винниченко в немилуому собі товаристві — між іншими Донцова. Та дарма. Винниченко не в силі инакше поставитися до того, що він називає тактикою рос. ком. партії, а в чому Донцов бачить расову прикмету Московщини.

Треба ще зазначити, що Винниченкова „ідея“ (яка гармонізує людину, яка її визволює, а через неї суспільність і націю, яка свобідно з людини росте і яка в висловом її свободи і щастя і чесности з собою) се справді одна з головних думок, які складаються на зміст і характер історичних змагань української нації. Се одна з тих думок, які можуть послужити до з'ясування історичної місії України. Та ясно, що такою ідеєю не може бути в нинішніх обставинах комунізм: український народ сю форму самоозначення відкинув і перед його волею подалися навіть російські большевики.

Можна надіятися, що Винниченко-артист найде правдивіше слово своєї ідеї свободи, чим се зробив Винниченко-політик, коли чужому гаслу давав свій зміст, думаючи, що таким дивоглядом зможе обнови́ти життя нації. Не так учителів з чужого поля, як свобідної мови, власного слова потребує народ, що вже збудився. Тут поле діяльності Винниченка на будуче. Та вже тепер можна сказати, що він своїм крутим ходом замкнув блудне колесо політичного оману Придніпрянщини. Політичне значінне Винниченка полягає на двох негаціях. Поворотом на рідний ґрунт, коли ще не ясною думкою, то бодай чуттєм, властивою собі стихією — опинився Винниченко на чистій і новій для нього області: національного самоозначення з нутра. А то Винниченко весь час як політик робив вражінне п'яного,

котрий серед темної ночі шукає на землі сірника, щоб ним засвітити й побачити шлях, яким треба йти. Але він очевидно вийде з тої стадії. Станеться се тоді, коли він побачить, що знаходиться на шляху до національної етики, а не якоїсь іншої, яка розпливається в часі і просторі. Щойно тоді скінчиться важка й болюча Одисея модерного — Марка Проклятого, тої найбільш трагічної зневірою постаті уяви українського народа.

Безіменний.

Зв'язані з державною партизанщиною ідеологічні спроби мають свій родовід — і своє потомство. Їх характеристика булаб неповна, їх життєва ціна та їх історичне місце булиб неозначені, якби не взяти під увагу, що батьком ідейного партизанства є Винниченко, а потомком-дегенератом — тип, який ми назвали безіменним.

Вічно дезорієнтований і вічно себе шукаючий Винниченко, політик-поет, перший покинув рівний ряд сяк-так єдиного національного фронту і присвятив добрий рік праці на те, щоби стати апостолом хаосу — сівачем кукілю з чужого поля на рідній ниві. Було се ще до кам'янецького розвалу. Було зроблене щиро й докладно. Грунт під розклад, приготовлюваний життєм, політичним нещастєм кам'янецького періоду, був теж ідейно розораний і всяким навозом погнобний дякуючи тому, що Винниченко колись

загубив себе самого. Про се сказали ми досить, та не вказали досі з окрема на хронологічну духову звязь сього періоду декадентизму у Винниченка з ідеологічними спробами Донцова і Грушевського. А тепер вистане сей звязок зазначити. Вистане ствердити, що найбільш додатною рисою всіх трьох є їх орієнтація на якийсь принцип: „Європа“ Донцова — себто культура активності, свободної праці етичної людини, „світова революція“ Грушевського — себто історичне (добре чи зле відчуте, але важне для всякої політичної діяльності) темпо вселюдського розвитку — та „ідея“ Винниченка, як основа індивідуальної і затим щойно суспільної самообнови. Найбільш відемне, всім їм спільне — се орієнтація на чуже, се шуканне точки тяжести національного розвитку України поза Україною: в „Європі“ — читай: в Польщі, у „всесвіті“ — читай: в Москві, в „ідеї“ — читай: „сам не знаю, де“ . . .

Се і є форма самоозначення . . . рабства — декадентизм. Се є рабство в теорії, яке підтверджує рабство в душі. Втеча перед одним ворогом під поріг другого. Самозаперечення. Такий зміст і форма сих спроб. А їх етична ціна? Сі ідеологічні спроби були звязані все з практикою. Кажім ясно: вони були для практики прикроєні. І се не головна вина. Се всюди бував. І не тут вага їх етичної ціни. А наперед в питанню, чи їх автори признаються до того, що їх теорії се ad hoc сотворені уосновання певної практики.

Коли так, коли вони не підносять своїх практичних замислів до значіння національної ідеології, коли практику, задля якої творять отсі теорії, називають тим, чим вона є: політичним опортунізмом, тактичним засобом реальної політики, — то можна з ними погоджуватися або ні, але їх кроки можна розуміти як складові частини одного, може й несвідомого, але доцільного ділання ріжних груп одної нації. Такі змагання можуть дати частинні успіхи, які далі дозволять нації повернути до свідомого, суцільного, зєдиненого ділання, до обновлення єдності і тим самим моральної сили нації. Якби Петлюрі було вдалося збудувати Україну, а далі відобрати Польщі Галичину, що обіцювали його представники в розмовах з Галичанами, — то його „орієнтація“ на Польщу булаби правильним актом реальної політики, якого етична ціна булаб уратована успіхом. Такий є дух опортунізму: він завсіди тільки услівно етичний. Та се було неможливе. Петлюра у звязку з Польщею не то що не здобув України, а ще стратив відвагу навіть репрезентувати перед самою Польщею ідею суверенности своєї нації. Тому ідеологія, яка пробує піднести його невдалий тактичний за сіб до значіння прінципу, є неетична. Не було успіху, то не лишається нічого иншого, як тільки відворот чи пак публичне каятте або політична смерть. Петлюра вмер у хвилину, коли Польща підписала мир в Ризі, бо не мав тоді моральної

сили за протестувати так, щоб Польща мусіла поводитися з ним, як з ворогом.

Винниченко — по культурі сильно змосковщений — відбув раз і другий акт публичного каяття, сей так мало Європейцєви симпатичний, так типічно московський, але все таки етичний акт самообнови. Та чи „найшов“ себе — питанне отверте й досі. Грущєвського практика мабуть не дійшла до краю. Збираючи се все, скажемо: Етична вартість усіх обговорєних типів партизанщини стоїть під знаком питання. Та був один чинник, що перехиливав вагу в їх користь: Усі ті партизантські експерименти були (чи є) роблені щиро. Людьми, що особисто чесні й політично чисті. Їх імена мали вагу імен тих, що репрезентують націю. Їх імена давали моральну силу їх ділам більше, ніж їх ідеологічні уосновання. Довірем до їх імен довго кермувалася суспільність Придніпрянщини, а то й багато Галичан в оцінці їх діл. Але по деякім часі нещасливі ідеології та недостача реальних успіхів обнизили се довіре до їх імен. Разом з тим упала ціна імени в українському життю взагалі — факт страшний для публичного життя. Так захиталася ще одна основа внутрішнього, морального порядку в життю й діланню нації, а натомість скріпилася тенденція добачувати в партизанщині власну безсильність, розладде, а то й неморальність — чи спекуляцію. Настрій заведеної суспільности став тут і там виявляти на-

клони до зневіри й до дійсного самозаперечення. Так приготувався терен ділання для безіменних.

В діланню односторонніх, не на єдності нації опертих ідеологічних помислів на психіку народу лежить тим більша загроза, чим менша моральна відпорність і політичне вишколенне народу. А саме Україна знаходиться в подвійно тяжкому положенню через те, що не має свобідного форум політичної думки в краю, що українська суспільність політично в чужих руках або в чужій хаті. Тому вплинули шкідливо на наше національне життє всі орієнтації, що „ідейно“ й морально вели нас до чужих і віддавали нас в їх руки.

І чи дивно, що тоді як Петлюра довів уже до абсурду всяку „активність“, тоді як Донцов подався на реєстрового ідеолога, Грушевський водою зимної доктрини обливає національне чуттє, на яке „тепер не час“, Винниченко всею силою своєї духової плідности продукує ідейну путанину, а всі разом сіють зневіру у власні сили, — чи дивно, що буде дезорієнтація в суспільности і що перед очима кожного Українця стане страшне питаннє, чи ми немічні тому, що нам так склались обставини, чи тому, що ми нікчемні... Чи дивно, що тоді прийде сей, хто над нами хоче знущатися, нас використувати й кине нам свою відповідь: сугестію нікчемности, що ми тільки історичний погній для Європи, для світової революції, для Польщі чи

Москви. І поставить перед нами всі слабости наші, малпяче зеркало й зажадає нашого підданства. В хату, де господар своє ім'я стратив, увійде як у свій дім безіменний чужинець і кине господареві в лице погорду таку, яку кидав економ кріпакови, чи торговець живим товаром — живому товарови. Возьме собі на услуги наше ім'я безіменний і буде вмовляти в нас і в світ, що нас нема, хіба тільки всього, що в нім. Сам собі напише свідоцтво й без скрупулу сфалшує публичний документ, числячи на се, що нема вже в нас моральної сили, щоб йому завдати брехню. Погрозою і зневагою бити нас буде. Наче з нас самих, із нутра нашого буде говорити. А коли стане око в око, то не розпізнаєш, чи се малпа, чи чорт. Але почувеш приниження — аж до дна душі, як від докорів злої совісти. Бо се буде олицетворення національного декаденства, потомок-дегенерат душею хорих батьків. Найдуть в обличчя вирода свої риси в огидному полученню — всі наші партизанти. А з їх ідеологічних писань напише собі безіменний легітимації. Легітимацію „Комітету Національної України“, який говоритиме від усеї України за се, що найдороже в народі, за пливучу зі свіжих ран кров повстанців; легітимацію „галицької секції“, яка ще раз продасть Галичину Польщі й заперечить те все, чим живе галицька душа від соток літ, чим сьогодні горда національна свідомість усіх Галичан від старця

до дитини! Одних і других безіменний назначить, як товар, значком „на продаж“. Він помішає й поміняє чесність зі шантажом, ідейність із глупотою. Всім дасть клеймо спекулянтів, нікчемних і дурнів. Погорда для своїх буде його символом віри. На неуспіху і зневірі інших збудує свою „правду“, свою „Україну“.

Оттака була ще можливість, одна з можливостей виходу з партизанки. Ще така можлива інтерпретація політики Придніпрянщини за останні два роки.

* * *

Льогічна думка, довівши похибку до абсурду, відкидає її та змінює напрям. В життю не все так. Хоч Петлюра послідовно допровадив орієнтацію на Польщу до абсурду, то все ще найшовся такий, що в тім напрямку йде ще далі. Се Греков. „Поправляє“ Петлюру в дуже простий спосіб: рішається робити вже до послідної консеквенції все те, від чого Петлюру ще здержала честь чи совість.

Петлюра хотів ужити помочи Польщі до того, щоби збудувати Україну. Греков хоче вжити України до того, щоби збудувати велику Польщу. „Для миру всього світу необхідні Велика Польща й Велика Україна.“ Як гарно! „Велика Польща“ — то Польща „колись і не так ще давно великодержавного народу“, Польща „легендарного патріотизму“, се „народ-патріот“, се Польща, котрої

„історичною місією було завжди жити більш (!) ніж для самої себе, для всього культурного європейського заходу“, що „захищала Європу від монгольських орд“, що тепер „являється передовим фронтом на шляху посунення на Схід“, се — одним словом — Польща, що повинна втішити й Донцова: „Велика Польща“! А „Велика Україна“ — се очевидно те, що ми й досі розуміли під Великою Україною, але обрізана о Волинь і Холмщину й Підляссе й очевидно без Галичини: Придніпрянщина з рижського мира. Ся „Велика Україна“ — „дружня.Польщі держава“, се тільки „авангард авангарду західного світу“ — (згідно з Донцовом). „Світова місія сеї країни: мирна культурна праця для використання максимуму реальних благ“. (Тут зі всієї душі належить поздоровити з ідейним успіхом проф. Грушевського). Має Україна свої заслуги перед історією, бо „приймала на себе удари диких орд, змягчаючи й часом зовсім відбиваючи удари їх по Польщі“. Отся Україна має високе „культурне завдання“ (хто то нас уже культурою не дарував!). І Україна для держав Антанти „великий і незамінний фактор“ і треба сьому народови „дати національну державність“ тому, що „продукційність його праці завжди пропорціональна його певности в своїм державнім сучаснім і спокійности за майбутнє“. З того „максимальні вигоди отримає Польща, бо українська держава потрібна для самого здійснення завдань світової

політики, випавших на долю Польщі“. „Роля України — роля резерву для Польщі...“

Чи не ясно? Ось абсурд, що живе — бодай у письмах адресованих до президента Гардінга, до Мілерана, до шефа польської держави Пілсудського, до Найвищої Ради й до „українських повстанців“, до „Галичан“, до „українського народу“ й до „червоноармейців“ — а все в письмах від безіменного, друкованих в анонімній часописі, все за тих, що „не можуть подати свій справжній голос за посередництвом законної своєї влади“. Бо тільки „цілий ряд шантажистів хоче репрезентувати Україну, а всі вони права на се не мають“. Ні Раковський — котрого визнає чомусь Польща на основі того рижського мира, за якого виконання заступається й сам безіменний. Ні Петлюра — „з юридичного боку абсолютно безправний“, ні „Директорія самозванча“, ні „морархи“ Скоропадський і Вишиваний, „досвідчені спекулянти кровю України“ *), ні хто інший, тільки — безіменний „Комітет Національної України“. „Це є живий, правдивий голос України і він повинен бути вислуханий на конференції в Генуї, позаяк покищо український нарід тільки і може говорити сам від себе, не маючи ніякої законної і державної влади, яку-б він признавав.“

Ось в чому діло! За Україну має говорити безіменний — на те, щоб було

*) „Україна“, ч. 2.

стверджено, що Україна не існує як політична одиниця, тільки як інструмент Польщі. Задля того треба Грекову розвалити всяку українську організацію, яка донебудь існує. Бо господарем України є чужий . . . Польща. З окрема треба йому розвалити Галичину та її Уряд, бодай в опінії тих, що моглиб у Галичині шукати завязку української державности.

І тому безіменний продукує ще один фалшивий документ: вірнопідданчу заяву до Йосифа Пілсудского, основану на акті — щойно незаконним признаного уряду Петлюри — про віддачу Галичини Україною Польщі. Недостача льогіки в дегенерата кидається тут у вічи. Від фікційної „галицької секції“ заявляє безіменний готовість увійти в переговори для „забезпечення культурних інтересів мирного життя . . . під державною владою польської республіки“. Заява, розуміється — безіменна.

Ріжні є типи безіменности і в інших народів і в нас. На старинних катедрах західної Європи, під самим верхом і на вежах, куди око ледви догляне, бувають постаті, ковані трудом, любовю і духом безіменних, нікому незнаних творців. Скільки покрила сіра земля на широких степах України, скільки на полях Галичини безіменних борців за волю і хіба трава знає їх, що поросла на їх могилах. „Безіменний вояка“ найбільшу почесць західно-європейських народів дістав по війні. Та є безіменні иншого типу: у тьмі

ночи продавані тіла безіменних жінок-дегенераток, або суспільністю здоптаних нуждарок і сі, що ховаються перед людським оком: вломники та продавці краденого.

Наш безіменний пише по французьки. Се вже культура нікчемности. Бо грубо помиляється, хто думає, що Греков видає „Україну“ по французьки тільки для Французів чи для чужинців. Не се головна його ціль, а змагання: засуггерувати збаламучену і зневірену українську суспільність думкою, що так, як пише Греков, так думають про українські діла і Французи й увесь культурний світ. І колиб се йому вдалося, то він бувби . . . правий. Бо тоді він бувби реальний політик, а не запроданець і зрадник.

Оттак по всіх формах суб'єктивного, ідейного самозаперечення бачимо тепер спробу дійсного заперечення нації, спробу доказати експериментом, ділом, що ми нація без імени, без свідомої волі й чести: що сеї нації нема. Підняти таку спробу зважиться тільки людина чужа нації всею своєю істотою. В отвертому листі до редакції „України“ (ч. 6.) каже Греков: „Я можу рахувати себе Галичанином по духови“. Якби він міг ще когось обидити, то певно не булоб більшої обиди для Галичан, як отся нахабність Грекова. По документах історії можна ствердити, що такого типу галицька земля ніколи не видала її не виховала. Греков без сумніву чужий цілій українській нації.

Прийшов за революції з чужини на Україну і все, що робив, робив як наємник. І тому з почуття ображеної амбіції вже в самих початках Директорії уступив з посади шефа штабу Наддніпрянщини. Діставшись на командата галицької армії, був тут ще більше чужий. Умів зужити незрівняний матеріял галицького національного війська для оновлення армії, але вмів теж знищити сю армію. Бо казньонний генерал російської школи вмів оперувати тільки масою. Жовнір для нього тільки число, тільки одиничка, більш ніщо. Галицька армія за час його команди дуже тяжко платила жертвами за успіхи Грекової тактики. Але вперед ішов сей жовнір, готов боготворити кожного, хто вів його хочби за ціну сердечної крові у глиб рідної землі. Ще гіршим стратегом показався Греков. Змінивши власновільно плян боевої акції, кинув галицьку армію там, де мусіла даремно вичерпати сили, а саме на Львів і Перемишляни, замість піти туди, де по заняттю Нижнева — здобутого без патрона — відчинялася вільна дорога на карпатські сполуки з Чехословаччиною і на Стрий, де була надія дістати муніцію. І мусіла під Перемишлянами наступити катастрофа, бо гонений шаленими маршами галицький жовнір опинився там без муніції, змучений, з боевим станом, зведеним на осьму частину сього, що було на початку офензиви! „Гохштаплер“ — кажеться по німецьки на такого стратега. Тому

Галицький Уряд усунув Грекова з поля боротьби, хоч він уступити не хотів. Сей амбітний чужинець усіми силами намагався поширити собі в галицькій армії хитро свої права й особисту популярність, далеко більше ніж було потрібно для цілей війни. Особиста амбіція і тільки вона вязала його з галицькою армією. Тому не диво, що він опісля розчарований у своїх амбіціях підписав відомі ганебні документи про приналежність Галичини до Польщі! А зробив се — по його власним словам, сказаним на засіданню „Ліги Обнови України“ — „як приватна людина“. Що се значить, не зрозумів ніколи ніякий Галичанин, бо „приватних“ осіб в політиці нема — хіба... наємники. Для Грекова був се крок для добуття нової служби: в Польщі. Етапом до сеї служби послужили йому виступи у „Всеукраїнській Національній Раді“ у Відні 1921 р. В його тодішніх промовах є вже складники погорди до всього публичного життя України, потрібні йому для оправдання дальшої ролі, але подані ще в формі добросовісної оцінки ситуації. В промові з 4. січня 1921 р.*) говорив уже про „розкладений мозок української інтелігенції“ і передбачав „безідейну боротьбу осіб“, як зміст дальшого політичного життя України. Виступив проти „політики осіб“, значить політики опертої на довірю до імен, а сам покінчив незабаром безіменністю, визискавши фірму „В. Н.

Див. „Воля“ за січень, 1921.

Р.“ до того, щоб найти нагоду до продажі України й одержання служби в Польщі! Де мотив сього? В Герострата, що спалив найкращу грецьку святиню, була мотивом жажда розголосу, хора амбіція, може зависть до якогось суперника, в Ефіяльта-пастуха, який зрадив своїх, грецьке військо, було мотивом перське золото. А що тут? Сепокаже історія, а покищо суспільність інстинктом оцінює справу зовсім правильно.

Греков виріс у службі дряхлого царського престола і тільки зі служби живе. Але се тип такий як економ, що змагає до того, щоб висадити пана з двора й самому сісти на його місці. Сей мотив слідний і в теперішній його ролі політичного кондотієра. На услугах Польщі зизує до Москви.

Тільки чужий по духови, нерозуміючий нації і погорджуючий нею, міг взяти на себе ролю представника безобличности, безіменности й безхарактерности, ролю злочинного сповідника сього слабого покоління політичних партизантів, що призначені на скору загладу. Вони вже роблять місце тим, що не хотять самовідречення, що дадуть із себе Одисея на модерного Терзита.

В розвитку політичного життя Придніпрянщини означає безіменність точку, за яку воно вже нище впасти не може. Се остання фаза орієнтації на чужого. Перша була чужа „ідея“, друга — „імена“, по два: Петлюра—Пілсудський, Грушевський—Раковський. Остання фаза се безіменність. Се чужинець, що за нас хоче гово-

рїти, сам, без нас. Не зявився він у нас без предтечів. Заповів його цілий ряд анонімів та безіменних інтригантів. Попередила їх віденська „Воля“, яку задля хиткості видавця покинули по черзі всі співробітники. Греков уже найнища точка упадку суспільности. Найнища — і тому від нього мусить зачатися зворот на ліпше. В тім значінню він поява більше смішна ніж страшна. Вже слідна туга за іменем, хочби підробленим. Усі ті „Сагайдачні“, „Струки“, „Голубовичі“, „Винниченки“, яких хоче мати „Україна“, показують, що навіть там, у царстві безіменности—пробивається туга за іменем.

Та булоб до смерти сумно, якби на сьому мусили ми тепер кінчити огляд політичної ідеології Наддніпрянщини революційного часу. На щастє так не є. І зійшовши на найнищий ступінь, там, де привела нас аналіза партизанщини, йдучи за фактами духового життя інших представників політичної думки Придніпрянщини, можемо відси піднятися в дальшому огляді — в гору. Се і спробуємо зробити в слідуючих статях.

Липинський.

Зміст попередніх уступів міг читача навести на думку, що загальний заголовок сих статей мав глумливе значінне. Воно не зовсім так. Правда, що всі „орієнтації“, які „вченим“, дедуктивним методом виводять Україну то з еволюційних законів (*risum teneatis, amici!*) — „всесвіту“,

то з історичної місії Польщі чи Москви — ніякого матеріалу для з'ясування історичної ролі України не дають. І дати не можуть. Але до нашої теми ті „орієнтації“ належать, бо вони кожному, хто ще від них не осліп, дають наглядну, краще сказатиб: нашкірну відповідь на питання, де не належить шукати будуччини України. Коли не самих творців тих „орієнтацій“, то бодай їх учеників мусять сі „орієнтації“ привести до того, щоби взяли собі науку з досвіду, зробленого поганими вчителями, з доказів *per absurdum* — про абсурдність думки, що хтонебудь з сусідів збудує нам державу.

Тому, що основним мотивом усіх злощасних орієнтацій (кожда з них типовий *lucus a pop lucendo*) була недостача віри у власні сили, за якою йшло шукання лінії найменшого опору й політичне та моральне рабство, то треба думати, що боротьба з сим явищем мусить прийти саме у формі спроби найти силу до життя в собі, у власній нації, не поза собою. Мусить прийти туга за внутрішньою обною, туга за вірою у власну силу. Мусить прийти спроба, власним хотіннем і досвідом, не чужим проводом „наукою“ — найти вихід зі страшної залежності від обставин. А сі „обставини“ се власне чужі сили. І питання, чи така спроба прийде, буде критерією здатності нації до життя. Або нарід зможе сбтрястися з фалшивих пророків, або загине. Преважна справа. Єгова тому мстивий Бог, тому

карає аж до семого покоління й далі, бо він Бог племені, нації, не самої тільки одиниці. Що прощається одиниці, — нації не прощається.

Не можна потішатися тим, що ті орієнтації діло не народу, тільки відірваної від ґрунту інтелігенції, що народ лишився ненарушений у своїй моралі. Бо не в самих орієнтаціях діло. Орієнтації се тільки один із проявів умовности сього цілого покоління, що дістало керму національного життя в свої руки 1917 р. Зовнішні орієнтації виникли з засадничої внутрішньої орієнтації сього покоління, для котрого аксіомою політичного розуму був погляд: „Нації у нас нема“. Одні бачили тільки етнічну групу, яка має право на самоозначенне і для якої здійснює се право російська революція, чи якийсь инший „процес“ світової еволюції. Ті надіялися на те, що у „всесвіті“ прийшов такий час, що „закони“ життєвої еволюції мусітимуть утворити Україні незалежність, державу, тощо. Чи Україна схоче, чи ні. Але очевидно треба отсі об'єктивні все-світні закони „найти“ та до них „розумно“ приноровитися, щоби „процес“ визволення прискорити. Адже і яблуко з дерева без закону тяготіння не впало би. І пішли ті вчені вчитися на схід або захід. А для других був на Україні „матеріал“ на націю, але сей матеріал покищо „приступний тільки соціяльним кличам“. І тому, мовляв, треба підходити до нього обов'язково з „соціяльними льозунгами“. А надто треба, „щоб

маси добре зазнали біди від чужої влади“ — тоді вони зрозуміють, що таке Україна та стануть своєю владою шанувати й за нею тужити ... Так казали ще в 1919 р. представники придніпрянської військовости, себто найбільш активна частина тамошньої суспільности. І послідовно — поступалися крок за кроком чимраз далі, поки не опинилися поза Україною, віддавши її — в науку.

Така була страшна внутрішня орієнтація першого покоління національних революціонерів — орієнтація на власну слабкість та народне лихо. Зовсім льогічно, з неминучою конечністю виникли з того орієнтації на всі сусідні й чужі сили, які до України зблизилися з якогонебудь боку. Тоді політика України стала виключно зовнішньою. Проблема внутрішньої організації уступила на далекий плян. Наслідки сього переживаємо ще сьогодні. Хочби на спробу видвигнути чисто національні кличі, хочби тому, щоби провірити свій погляд про націю, — соціялістична інтелігенція просто не сміла. Навіть найсвідомійші групи, самостійники чи хлібороби, неначе під впливом Толстоївського „непротівлення злу“ на активність не спромоглися. Гетьманщина від першої хвилини теж через залежність від чужої сили була позбавлена всякого морального впливу на нарід. Тому не могла встоятися.

І сьогодні без енергічної праці суспільности над собою, без знищення сеї орієнтальної пасивности в думанню, чуттю й діланню, без засадничої

зміни поглядів на справу національного самоозначення й самоорганізації — не зможе сучасне покоління вести успішно боротьби за незалежність України. Бо незалежність добуває тільки той, хто внутрішньо свобідний, хто вмів хотіти, хто себе з себе зясував. А сього процесу внутрішнього самоозначення нації, за яким щойно може піти політичне самоозначення — маси самі перевести не в силі. До сього і в першу чергу до сього треба їм помочи культурних верхів народу. І тому „орієнтації“ провідної інтелігенції Придніпрянщини були соромною утечею перед дійсністю, перед головним обовязком національної етики: обовязком творити власні сили і плекати віру в них. Усякого типу самозаперечення національних ідеологів се злочин, якого нарід простити не смів. Бо коли простить, то загине. Покищо требаб нам махнути рукою на цілу нашу тему, спровоковану „орієнтаціями“, якби на наведених представниках думки Придніпрянщини мусів кінчитися огляд нашої національної ідеології.

Та перебувши всі по черзі орієнтації, перебравшись щасливо через варшавські рогачки „окциденту“, пробившись хоробро крізь павутиння бабського літа в „Борітеся—Поборете“, очунявши по завороті голови від світової гармонії „нашого“ комунізму та врешті перебривши тісний темний канал, повний всякої погані, якої імени згадувати не годиться — несподівано для нас самих

ми опинилися серед зелєні за білого дня й ди-
хаємо чистим воздухом. А під ногами почуваємо
твердий, певний ґрунт. І хоч як багато вчили
нас усякі революціоністи про всесвітні закони,
які кермують усім буттем, яось зовсім не почу-
ваємо, що земля бігає довкола сонця та ще кру-
титься довкола своєї осі. Осмілені тим отви-
раємо ширше очі і стверджуємо, що ми найшлися
на Україні, на тій хліборобській, що є — підчас
світової революції, що була до неї і буде після
неї. Провідник по сій Україні — називається
Вячеслав Липинський.

* * *

Мабуть першим знаменним проявом відпору
на внутрішній розпад було уступленне Липин-
ського в 1920 р. з посади посла У.Н.Р. у Відні.
Можна догадуватися, що основним мотивом його
поведення була зневіра в тих, що зневірилися
в націю. Се був саме той час, коли „орієнтації“
розвалювали доосередні змагання національного
життя, коли У.Н.Р. — шукала помочи Польщі за
ціну Галичини. Мабуть уже тоді Липинський
чуттем патріота прочув тай оком історика доба-
чив, що йде — нова руїна. Покинувши закор-
донний пост, з усею силою любови до національ-
ної справи пірнув у ділі внутрішнього самоозна-
чення нації. Тим дав почин до обнови. Бо ніщо
не значить, що процес розкладу суспільности
ще довго потім ішов далі. Він ще сьогодні не-
покінчений. Але розклад по своїй суті сам собі

кладає кінець. А рівночасно ще заки розклад скінчився, розпочався процес обнови, процес конструктивних змагань тих, котрі в нації найсвідомійші й найліпші. І саме те дає запоруку, що нація оживе. Явище двох протилежних течій, часте в суспільному й культурному життю, у світі органічнім і в фізиці. Се наче дві з собою індуктивно звязані електричні течії, що рівночасно пливають у протилежних напрямках. Тільки одна з них первісна, а друга від неї залежна. Що в життю нації веде до абсурду, се тільки непожаданий побічний продукт творчої праці національних сил.

Добувши незалежність від політики орієнтації на чужі сили, відкрив Липинський для суспільности на ново отсю істину, вагу якої зрозуміти і в яку повірити ще довго не зможуть деякі вчені в народі: „Коли у людей на Україні не буде суб'єктивного хотіння націю творити, то ніякі об'єктивні наукові закони нам стати нацією не допоможуть“. Вже се безсумнівно докаже вченим повну „необ'єктивність“ Липинського. І взагалі говорить Липинський мовою для багатьох незрозумілою. Сам власник трьох культур: української, польської та московської, не вмів часто найти слова, яке зрозумілиби представники „окциденту“ або Москви. Бо не таку чи иншу культуру інтелекту, не якусь естетику або суспільну програму, пропагує Липинський, але се, чого досі перед ним на Україні ніхто не робив: творить,

засовує і пропагує культуру національної волі, живого історичного хотіння, творить сю культуру й сам її представляє. Просліджує в минулому й сучасному нації динаміку національного хотіння, засовує національну етику. Відшукує закон вічної молодости народу, знаходить його історичну тотожність на протязі століть, пізнає найглибшу залежність нації в залежності від себе самої і розкриває тайну її свободи, в ній самій заховану. Творить релігію національного життя „української людини“ й вірить, що найде і в минулому і в сучасному вільного господаря української землі. Характеристичне для нього те, що він про історичну місію не то України, але навіть Росії та Польщі наче нічого не знає. А коли почав писати про орієнтацію — в лапках, то замість ученої чи навченої чи недовченої теорії почав з того, що дав своє національне вірую. Воно міститься в листах до хліборобів і говорить у першу чергу про внутрішню організацію нації. Має се бути організація з життя, з власного реального хотіння. Орієнтації оцінює коротко, а добре: „Ніяка політична конюнктура нам не може, коли у нас не буде організованої сили.“

Таким чином Липинський як ідеолог вносить коректив і в наше питання. Бо нація, коли вона жива, представляє таксамо як одиниця супроти всього оточуючого її світа чинник волі. Жива волею нація се реальний чинник життя. З огляду на сей характер нації немож-

ливо з'ясувати її виключно зовні, „об'єктивно“. І тому сам інтелект не в силі перевести самоозначення живої нації. Може се зробити тільки воля нації — ділом самоорганізації, себто реального й морального самоупорядкування. Питання про історичну роль України не значить, як досі з „орієнтацій“ виникало, яку роль має світ відіграти в життю України — але перше всього, яку роль має Україна відіграти супроти себе самої, яким чином має виявити своє свідоме національне хотіння й таким чином відіграти свою роль в світі. Липинський переносить наше питання і взагалі питання про національну долю й будучність із області підлеглої інтелектові в область волі. Зі світа теорії у світ практики національного життя, зі „всесвітньої“ арени на реальний ґрунт українського побуту та української історії. І він сам не „пише“, а робить, не вчить, а творить життя. А що робить — робить з почуття обов'язку. Зберігає ідеологічну чистість поглядів як національний скарб. В тому значінню опрацьовує ідеологію хліборобів як основу для самоорганізації сеї групи. Як перший етап до переведення самоорганізації нації.

Вивикає се з погляду, що тільки класи можуть творити основу політичної організації нації, організуючи кожда себе внутрі на основі свого класового інтересу. Щойно співпраця клас, об'єднання їх реальних сил по закону національної етики дав національну організацію, що спо-

сібна стати основою державного життя. Таким чином організація нації й організація клас мусить бути ділом самоорганізації, мусить рости з почуття класового й національного обов'язку одиниці. І тому Липинський в „Листах до братів хліборобів“ перш за все ясно каже: хто він, чого хоче, відки й куди йде. Тому шанує себе й має цивільну відвагу шанувати своїх батьків та їх заповіти. Як родовий дідич дбає за потомство, за його ім'я та землю. „Чесний газда“, кажучи по галицьки. Обороняючий шаблею свій хутір і село степовий дядько. Лицарський, син Славного Війська Запорозького. Про нову славу і велич України мріючий представник нації в своїм роді — в самому собі.

„До Братів Хліборобів“ пише, щоб їм сказати про їх обов'язок перед нацією. Леліє в них пересвідчення, що вони частина — жива частина — живої нації; що сила нації, її будучність залежить від об'єднання творчих і зберігаючих чинників нації та що тому їх, хліборобів, класова, внутрішня організація се завязок національної організації. Нагадує їм світлі традиції минулого, показує їм величність їх завдання в сучасному. І в ім'я сього вимагає високої моральності, особистої посвяти для справ нації — мужности. Відновлює культ національного героїства. Так організує Липинський свою природою й історією утворену групу сучасної української нації, сильно зв'язану тради-

ціями з минулим, а особистим інтересом з українською землею. „Реакціонер!“ кидають йому в лице наші „революціонери“. Пусте! Липинський консерватист в суспільному — а чистокровний революціонер в національному розумінню. Хоче зберегти се, що вже нацією добуте, хоче вчитися з того, чого вже нація раз навчилася. Хоче звязати „завтра“ з „нині“ і „вчора“. Тугою сучасного хоче оживити пам'ять минулого, щоби спомином оживити надію. Хоче з реального привязання людини до землі витворити ідейну звязь одиниці з нацією. Хоче традицію чуття перетворити в етику. Організує й оживляє свою клясу, дає їй місце в нації. І мимоволі хочеться спитати: А що булоб, якби такі листи „До Братів“ стали собі писати й середняк і міщанин і пролетар і здеклясований інтелігент, — кождий до своїх братів, по всій великій Україні? Відповів уже на се Липинський: булаб зорганізована жива нація. Булаб українська революція — скажемо ми. Поворот до реального думання — зазначувє вже потрохи „Лист до української інтелігенції“ Винниченка, де він відірваність від ґрунту поборює, хоч очевидно через помилковість заложень до ніяких реальних висновків дійти не може. Справжнім і першим на Україні ідеологом реалізму являється Липинський. Першим практиком, організатором середняка мало відомий Микола Богун. Вони обидва хотять використати для національної справи могутні, хоч досі всякими „рево-

люційними“ ідеологами Придніпрянщини нехтовані зберігаючі, консервативні інстинкти народу, без ділання яких державу збудувати й утревалити не можна.

Є в „Листах“ Липинського ще інші речі, в трудова монархія, погляд, що тільки давнє українське дворянство і шляхта мають потрібні спосібности, щоби zorganizувати націю й державу, є перемішаннє демократії з охльократією, є ще теоретичні погляди, з якими можна, а то і треба полемізувати. Та його основні думки, з яких головні тут приведені, на стільки вірні й так страшно призабуті життєві істини, що отсі листи до хліборобів повинен пильно читати кождий грамотний Українець, не дивлячися на се, до якої суспільної кляси він належить. А тим, які підозрівають Липинського в реакціонерстві, треба звернути увагу, що саме сей ідеолог консерватизму перший дає ясний погляд на динаміку національної революції і то на основі історії, хоч очевидно не він „перший історик“ у нас. Липинський просто показує, як робити революцію, очевидно — українську, як зібрати сили нації в одно стрільно, що мусить вцілити й повалити ворога. Вияснює стратегію і тактику національної революції. Очевидно нічого не каже Липинський про се, що нації треба „права“ на самоозначеннє, що державі треба перш за все „визнання“. Все говорить тільки про оживленнє, зєдиненнє нації, про те, як її зробити сильною і

твірчою, як в українській порох дунути українського духа. Сим питанням присвячена історична студія „Україна на переломі,“ — книжка, що для оновлення національного духа робить більше, ніж якийнебудь твір української наукової та ненаукової літератури від часів Шевченка. Ся книжка показує на історичному прикладі, який має силу зворушити нерви, чуття й думку кожного сучасного Українця — що утворити націю і державу се ніщо більше, як тільки зєдинити національні сили в однім свідомім хотінню.

Саме те, ніщо більше й ніщо менше, зробив великий Богдан. „По силі національної інтелігенції і національної інтуїції ніхто з ним рівнятися не може.“ („На Переломі“, стор. 152). Більш демократичного зясування величі Хмельницького дати не можна. І Липинський сим словом про Хмельницького підчеркує, що нація якраз у революційному часі се живий організм, се наскрізь особовий тип, якого суцільність і підмет проявляється у великій душі організатора й вождя як свідома доцільна воля, що росте безпосередно з душі національних мас.

Обновлюючи пам'ять українського, в своїм часі в цілій Європі найвизначнішого державного мужа й разом наймогутнішого воплощення національного героїства України — обновлює Липинський традицію української державности з такою силою, як ніхто инший перед ним.

Кріпите віру прибитого лихоліттям сучасного покоління, доказуючи, що за Хмельницького існувала в повнім значінню слова історична, державна українська нація. Силою туги за вільною Україною відтворює Липинський отсю Україну Хмельницького так живо, начеб користав з таємних записок великого Богдана, начеб нині говорив з ним про його задушевні пляни, про його успішні змагання, як власні сили народу, звязані одним героїським напруженням, але часто між собою суперечні, спрямувати сильною рукою до одної високої мети. Розкриваючи пляни Хмельницького, які виконати перешкодила йому передчасна смерть, очищує Липинський пам'ять великого гетьмана від закиду, що повів національні змагання в підданство Москві.

Якоюсь містичною вірою в минуле й будуче української нації натхнене кожде слово писань Липинського. Своє розумінне нації він сам зясовує словами: „В сути нації лежить містичне ядро.“ І може завдяки сьому сильно суб'єктивному розумінню має Липинський силу в час нової руїни творити свою національну віру. Очевидно не важно для віри, чи вона „правдива“. А важно, як вона ділає на віруючого. Факт, що Липинський вірить і в Україну і в своїх хліборобів тоді, як Винниченко ледви чи вірить в український комунізм, Грушевський в соціалізм дядька, а Донцов у Польщу.

Представникам здеклясованої інтелігенції, що беруться не за своє діло, організуючи більш

у власній фантазії ніж в дійсности ту чи іншу клясу, до якої вони ні своєю продукцією, ні економічним інтересом, ні культурою, ні традицією не належать і тому її не розуміють, — дає Липинський сильно переконуючу оцінку і кваліфікацію національних шкідників, шарлатанів.

Остаточним висновком політичної ідеології, приміненої до практики, робить Липинський ідею дідичного гетьманства. Гетьман се для нього представник аристократизму в нації. Аристократи се ті, що краще й ліпше від інших вміють zorganizувати свої власні творчі сили та засоби і сили та засоби інших. Тим вони спроможні стати мозком і стрижнем нації. Аристократи можуть бути, й большевицькі провідники, коли вони зуміють російську націю zorganizувати. Тому Липинський доходить до концепції трудової монархії. Тут зазначається виразно його зв'язь з сучасністю, його чуткість на історичне темпо світових подій. Але тут з'являється теж прогалина в конструкції думки Липинського. Бо дідичне гетьманство дуже часто, а головно в революційному часі буде сильно суперечне з принципом про „найліпшого“ представника нації, якого культ сам Липинський обновляє. Пропагуючи культ величі такого гетьмана як Богдан — дає революційним масам Скоропадського, забуваючи, що з долини на гетьмана глядачий горожанин буде вимагати — згідно зі своєю традицією і зовсім оправдано з огляду на час боротьби за держав-

ність, щоб гетьман силою своєї індивідуальности, величю свого діла, заслугою перед нацією добув собі своє становище. Не так легко зрозуміє загальне, яке величезне значіння має діичність суверенної влади для вдержання держави, як знаменито сей принцип помагає навіть мирним одиницям серед володарів забезпечити існування держави, чого приклад хочби Габсбурги.

Але не остаточні висновки й поодинокі, часами навіть великі похибки, тільки основні погляди Липинського важні. Вони дають могутній підйом обновленню української історичної нації, яке тепер за весь час світової війни та революції на Сході, по мимо всіх лихоліть і на перекір усім помилкам та нездарности національних провідників відбувається на всіх просторах українських земель. І без огляду на безпосередні реальні наслідки впертої, кривавої, покищо ще незорганізованої і хаотичної боротьби, вже тепер запевнена перемога українського духа над світом ворожої матерії. Бо на наших очах твориться й росте новий тип української людини, етично й культурно від сусідів незалежної. Сей тип розвивається по обидвох боках Збруча в боротьбі і праці, у вибухах святого гніву, в напрузі розуму, в тузі за свобідним розмахом сил. Над культурою національного хотіння більш чи менш свідомо працює вся нація, всі її класи, кожда українська родина й одиниця. Ідея національної незалежности перетворюється в живу

кров, входить у нерви і м'язи — стає мірою почувань особистої долі й недолі. А сьому величньому розвиткови дає Липинський теоретичні основи, освітлює й оживляє його славою минулого. Він сам один з перших представників сього типу — суверенної української людини. І тому коли навіть хлібороби не зможуть відіграти ролі, яку їм Липинський приписує і може не стануть стрижнем і мозком нації, але нема сумніву, що Липинський як ідеолог побідить ідеологів „орієнтацій“. Він — задушевний секретар великого Богдана, стоячи сьогодні серед революційного хаосу думки певно й безпечно, як дуб серед каламутньої повені, мусить у свідомости нації знищити отсі орієнтаційні виплоди розслаблених мозків, відірваних від свого ґрунту людей і всяких здеклясованих демагогів. Раз навсе побідить Липинський тих, що одинокою оцінкою своєї руїницької роботи уважають — признание чужинців і наїздників! Він дасть живе слово, ясну програму цілим поколінням Великої України, поставить у їх свідомости дороговказ, що показуватиме тільки одну дорогу до України: з України через Україну. Кожда инша веде нас в небутті. А видвигнувши справу культури національного хотіння й поклавши під нею основу, дає Липинський мабуть зміст історичної місії України на найблищий час. Бо в тій справі наша „Європа“ й наша „революція“, а може не тільки наша. Може етичне й політичне обнов-

ленне української нації се оновлення політичної етики, початок нової культури волі на всьому Сході Європи. Бо ніякий нарід Європи в сучасну пору не платить так тяжко за вірність своєму ідеалови, як саме український нарід по обидвох боках Збруча. Та якраз в тім лежить його моральна велич і запорука світлої будуччини.

Загал Придніпрянців далеко не доцінює і не розуміє Липинського. Тим більше цінять його Галичане, бо він до своїх „Листів до Братів Хліборобів“ узяв не одно слово просто з душі Галичанина, сказав не одну істину з тих істин, якими живе й держиться тверде галицьке племя в огні тяжкої боротьби. Тому для нас зовсім неважне, чи „практично“ політичні пляни Липинського гетьманця покажуться реальні, чи ні. Не з сього ми становища оцінюємо — Вячеслава Липинського.

Богун.

Замало відомий. Не вмів робити реклями ні собі, ні своїй справі, навіть зі шкодою для великої справи, котрій служить. У „великій“ політиці не прославився. В товариському життю замітний хіба незамітністю, бідністю, недбалістю в одягу та аскетичним, худим обличчям і ясними, діточими очима. Говорить якомсь невиразно, слабим голосом, поспішно, без реторики, але переконуючо — як людина сильна духом, незалежна в думанню. Такий в голова управи Української Народньої Партії. А сама партія недавня. На хід революції

великого впливу не мала, партія сірих людей — середняка. І тільки коли взяти на увагу програму партії, коли знати еволюцію, якою Богун дійшов до неї, треба сказати, що він *avis rarissima* (дуже небуденна птиця).

У своїх поглядах росте, як Липинський, з ґрунту. І як він консерватист. Не так, як Липинський заприязнений з історією — зате тим краще знакомий з буднем. Богун наче творить доповнення Липинського, дає виклад тих самих основних поглядів у буденній мові середняка. Але мабуть ранше ніж Липинський дійшов до них і зовсім іншим шляхом. Не з минулого, а з сучасного, не з правд доказаних розумовими студіями, а з досвіду життя. Бо Богун практик. Разом з Липинським творить він противенство до ідеалістичних утопістів революції. Бо він реаліст. І тому зясовує він дійсність не у зміслі теорій, що обіймають „всесвіт“, а у зміслі сих змагань своєї класи і свого народу, котрі самі є дійсністю, буденною дійсністю мільонів. Се не значить, що речник середняка нехтував ліві теорії. Навпаки — пізнав їх, якийсь час їм служив, а далі покинув і зосередив свою увагу на організації сеї буденної хліборобської праці, яка вимагає безнастанно мільонів рук. Та неначе на глум сиділи і ще сидять апостоли реальної праці у нас без роботи. Коли дійсне і щоденне стало без значіння, коли вчорашнє знищено, а завтрашнє треба добачувати крізь дим нинішніх пожеж, коли

політичний світ дріжить в сугавах і гомонить криком новороджених, на скору смерть призначених богів — що має робити в таку добу в політиці „дрібний чоловік“ — середняк? Тому так мало знає революційна доба про У.Н.П. та її діячів.

Попри Богуну є там Баєр, теоретик партії по земельному питанню, Клименко її речник, Красюк тактик і інші, ще менше відомі, які виконують найбільш конкретні завдання і стоять найблище сірого ґрунту середняка. Інстинкт і еволюційний розум партії представляє в першу чергу Богун. У.Н.П. близька галицькій трудовій партії всею програмою, а з радикальною споріднена своїм культом селянського тверезого розуму. Та менше ніж обі галицькі партії інтересується вона церквою і священством, бо вони на Придніпрянщині не грають сеї ролі, що в Галичині. І менше критично ставиться до парламентаризму, до якого зрештою вся придніпрянська демократія відноситься з довірем, знаменним для неофітів.

Отже У.Н.П. зробила дійсно надзвичайне відкриття в українській дійсності, а саме: що Україна се хліборобська країна, що її сила в селянстві, що сила селянства в середняку, що середняка щораз прибуває і буде прибувати в найблищому часі і з ліва і з права, що до середняка належить українська земля і що від нього залежить будучність України — та що найважніше, що в суспільно-економічному значінню середняк консерватист, а в політич-

йому еволюціоніст. Консерватист, бо він був і буде головною масою народу, зберегателем його культури, традиції, звичок і майна. А еволюціоніст, бо нема йому що руйнувати, а тільки треба перебудувати се, що є. Словом — У.Н.П. відкрила, що і в політиці — два рази два є чотири. Побивали сю правду всякі „вчені“ і на Україні і ще більш енергично в Росії, намагаючися зробити зі середняка твердого соціаліста й революціоніста або прихильника самодержавя („Истиннорусскій Союз“). І не зразу відкрили сю просту правду ті, що її пізнійше найшли. А шукали її вже в 1917 році на Україні прості люде. Про се цікаво розказує Тимотей Старух, член галицької Національної Ради, що тоді перебував на Україні і бачив там потребу й охоту селян утворити, як він висловився, „народню демократичну партію на взір галицькій“.

Справа переважна для української нації та державного життя саме тому, що ми не маємо ні такого активного пролетаріату, ні таких міщанських верств, як інші народи. А організація селянських мас трудна через те, що селянин автаркічний (більше ніж кожда инша кляса нації сам собі може вистарчити і вдоволити свої найконечнійші потреби). Місто без села гине. Село без міста ні.

Ся самодовільність (автаркічність) основної господарської клітини „села“ є причиною й сього нашого буцімто „анархістичного“ індивідуалізму й нашої політичної неспроможности: селянин го-

ловна маса нації, але сам „стихийно“ її не концентрує. Се мусить бути кермовано зовні. А дасться се зробити знаменито. І державним апаратом і партійними організаціями, які вирости з ґрунту. Розуміють се знаменито західні народи. Тому всюди бачимо могутні селянські консервативні партії, що творять основу державного ладу,*) на яких щойно партії поступу можуть розвивати позитивну чинність. — Бо політичний поступ іде наче періодами: по два кроки вперед — а більше ніж один крок взад.

Перший прояв самочинної придніпрянської організації середняка се „Плятформа Всеукраїнського Союзу хліборобів власників,“ видана в Києві 1918 р. в жовтні, замітна обороною принципу приватної власности й вимогами утворення „національного війська для захисту держави“. А тоді захищали українську державу Німці.

В 1919 р. виробляється вже повна програма У. Н. П., що ставить собі такі завдання: забезпечити національність українського народу в цілости, горожанську свободу, виборність законодавчих тіл, незмінність суддів, незалежність української церкви, утворення сильної армії та фльоти. Заявляється за автокефальною українською церквою. Домагається такої економічної політики, що забезпечувала б оборону дрібної

---

*) Нпр. в Баварії „Volkspartei“, в Італії „Partito Popolare“, в Польщі людова партія, у Франції радикальна, в Чехії аграрна і т. д.

і середньої земельної власності, примусового викупу земель, найширшого розвитку культурних товариств і товариств для фізичного виховання молоді, господарсько-промислових шкіл по селах і т. п. Як принципові еволюціоністи ухиляють сі хлібороби всякі „авантурницькі переворотницькі способи боротьби“ — не вірять в них, бояться большевизму і зліва і з права. Тому їх тодішня тактика була — не входити в ніякі порозуміння ні „з партіями, що стоять в обороні великоземельно-власницьких інтересів“, ні з есерами, бо „партія есерів не має сталих принципів, розбилася на безчисленну масу ріжний течій і дезорганізує селянські маси демагогічними кличами“. Характеризує реалізм сеї партії рішення „підпірати ідею викупу великоземельно-власницьких земель, — не з причини моральності і справедливості до покривджених поміщицьких інтересів“, а тільки з ріжних причин реальних державного і клясового інтересу. А її мораль виявляє рішення: „Всякої агітації з демагогічними виступами, приваблення членів усякими обіцянками ріжних благ і т. д. рішуче уникати“, — „не користуватися жадними субсидіями від уряду й урядових осіб“. Уся організація має вестися власними силами — у власному інтересі організованих. До середняка притягає партія й міську дрібну буржуазію, виказуючи спільність інтересів: залежність міста від села та спільність національ-

них завдань. „Українська дрібна буржуазія, що по знехтуванню селянства полишена була власними силами рішати національно-державну справу“, пішла на орієнтації. „Єдине розумне рішення сеї справи для міської буржуазії є стати на чолі сільської дрібної буржуазії в національно-державній роботі.“ А далі: „Народ мусить бути покликаний до влади, а не до поділу чужої власности.“

Яка се влучна критика російської революції! І перший мабуть прояв належного розуміння свободи на Придніпрянщині за час революції.

Дуже тверезо оцінювала партія міжнародньо-політичне положення в 1919р. Як золото блищать сьогодні потверджені кривавим досвідом слова, що осуджують „стратегічні та політичні умови з Поляками й Румунами, тим більше, що перший рішучий удар українській самостійности може статися якраз з сього боку, бо ніхто так як Поляки та Румуни*) не зацікавлений в цілковитій політичній та економічній ізоляції України, що може привести їх до порозуміння з російськими політиками коштом України, себто до її поділу“ — а далі „У. Н. П. не може не бачити сього, що нині (вересень 1919) стоїмо перед могилою української національної державности, а може навіть перед занепадом на довгий час культурно-національного відродження Укра-

---

*) Сьогодні Богун инакшого погляду, але тільки що-до Румунів.

їни.“ Остаточно жадала У. Н. П. припинення „соціалістичних експериментів“ та „зміни курсу відносно Галицького Уряду й війська, бо виявлене досі відношення до них розламає національну єдність і шкодить будівництву Соборної України.“

Тільки що „припинити соціалістичні експерименти“ річ не уряду, але суспільности. А суспільність була така, як її партії та вчителі. А знов „зміняти курс політики відносно Галицького Уряду“ не могли ті, що чимраз охотнійше йшли під польський батіг. Та сі резолюції У. Н. П. показують, що були тоді, значить будуть і в будучому люде на Придніпрянщині, які вміють дивитися тверезо й мають не тільки „міжнародній“, але й політичний розум. А цікаво, що автори сеї резолюції — чи не сірий Богун в першу чергу — показали більше політичного розуму, ніж нпр. пос. Василько, про якого вже тодішню „переорієнтовку“ від Галичини до Великої України в напрямі на Польщу приносить цікаві відомости книжка Марголіна: „Україна й політика Антанти.“

Програма У. Н. П., поміщена у збірці „Матеріяли“ видавництва У. Н. П. „Свобода і Право“ ч. 2. та інші публікації сього видавництва заслугоують на якнайширшу увагу всеї української інтелігенції. Се малі підручники здорового розуму в суспільно-політичному життю.

* * *

Як особа Богуна, таксамо У. Н. П. характеристичні для доби революції якраз тим, що не судилося їм досі відіграти в тій добі визначної ролі. Се й вони самі пояснюють: „Хліборобський кляс еволюційний по суті своїй і тому пасивний з початку революції, як се свідчить історія всіх революцій, мусить сказати і скаже остаточне слово наприкінці революційного часу і те слово на довгі роки вирішить справу української національної державности.“ Так буде без сумніву. До того йде розвиток подій. В тім значінню сам Богун незвичайно інтересний як тип політичного діяча. Бо він представник сеї еволюції, яку мусить перейти придніпряньська інтелігенція, щоб віднайти зв'язок з дійсністю. Богун її випередив — усю, може й Липинського. Він щасливо перебув уже досить давно недугу чужої культури.

Пізнавав чужу культуру на еміграції з начного досвіду. Перший раз дістався за кордон по революції 1905 р. Був у тій революції діяльний. Се була його доба весняних бур. Був Р. У. Пістом і знакомим Леніна, Троцького й ин. З Луначарським написав спільно книжку „Великий народній поет“ — про Шевченка. Книжку раз-ураз, вже 4-тим виданнем, друкують большевики з підписом самого Богуна. — Але сей еволюціоніст шукав у революції того, чого в ній не було, його манила динамічна сила теорії та ідеї. Революцію робив головно з національної

потреби для звалення самодержавя царату. І коли дійшов до того, що соціалістичні ідеї добрі на те, щоби звалити моршавий будинок царської державности, та недобрі до будування національного життя — кинув їх. З вибухом великої революції став всеціло українським революціонером. А що більше могла дати Українцєви велика революція, як нагоду найти себе? Богун себе найшов, найшов свою клясу й тому став еволюціоністом і консерватистом. Очевидно в часі, коли Україну стали будувати надлюдськими категоріями думаючі великани революції — не мав багато нагоди до ділання „дрібний чоловік.“ Організував партію, критикував уряд в імя засади „два рази два є чотири“ і за се сидів в українській вязниці. А далі мусів утікати так, як утікав за царату. Богун і в пресі не вмів боронити себе, як слід. Бо хоч плідний на живі як лискавка думки й тонкі замисли, та часами не вмів чи не мав волі хочби статю написати.*) Був коротко незлим редактором „Іолос-у“ в Могилєві, а зрештою його думки й погляди слідні всюди у праці партії, в котрій головує. Находячи себе, найшов і традиції, бо він з козацького роду, а його псевдонім Богун се родове ма-

---

*) Писав мало. Пор. статі Богуна в 7 числах станіславівської „Републики“ п. з. „Будівництво Соборної України в рос. соц. революції“ і статю в „Укр. Прапорі“ з 1. XI. 1921 п. з. „Із заміток Наддніпрянця про Галицьку Державу“.

теринське ім'я. По батькови, який походить зі західної України, він Чудінов, первісно Чудин.

В думанню реаліст, в життю ідеаліст. Апостол ідеї буденної праці, на якій ґрунтується життя всієї нації. Підчас 7-літньої еміґрації у Франції тяжким трудом добував хліб і тепер часто в нужді перебуває. Живе між австрійськими селянами. Та все вірить, що верне до свого дому, на своє поле (має 35 десятин).

В нашій огляді він самотній, хоча представляє великі маси на Україні. Він антитеза до безіменного. Бо він у доброму значінню безголосний та реальний і чесний діяч. Як націоналіст та еволюціоніст він явне противенство до соціалістів революціонерів. Він такий тверезий, як ті п'яні від „всесвітніх“ ідей. До Винниченка, ідеаліста в справі відродження, він противенство як реаліст. Польській релігії Донцова протиставляє „власні сили.“ Липинському теоретикови-аристократови він досить далекий як практик і демократ. Самотній і живе покищо як одшельник. Але його час не минув, а щойно йде. Се буде час середняка, та на нашу думку инакшого, ніж він є тепер. Бо середняк відбуває еволюцію свого типу. Та остаточно у всіх війнах на Україні, на всіх фронтах побідить середняк. Так, як побідив по великій французській революції, як побідив по тисячлітній боротьбі в Ірландії, як побіджував у старо-римській державі й багатьох державах Сходу.

Галичане й Україна.

Клятва духової залежності Придніпрянщини від царської Москви досі непереможена. Тому, що поняття нації не існувало в Росії, тому, що воно там заступлене й перемішане з поняттям суспільности й держави — не найшло воно доступу ще й досі до голов усякого типу українських революціонерів, вихованих у школі чи в підполлю царської Росії. Пробує зясувати націю Донцов, та за мало має матеріялу в історії сучасної України, бо нехтує Галичину. Розвиває й культивує поняття нації Липинський, спираючись на минулому України. А творить і по силам воплочує українську націю — Галичина.

Тому треба зясувати зміст національної ідеології Галичан революційної доби. Говорити про сю ідеологію і трудно, бо з писань її не добудеш, і легко, бо вона коротко зібрана й міститься в однім слові: незалежність, „а коли незалежність, то власними силами — бо чужа поміч — то залежність“. Все, що писали Галичане в революційній добі на ідеологічні теми, все те, що розсіяне переважно по часописах і відозвах, все те — зникає супроти матеріялу, який дає само життє. Ціле революційне змагання Галичини ні разу не викликало змін в ідеології, що була вже до війни в основах вироблена, хоч ще нерозвинена. Не змінилося по суті, а тільки всесторонно виросло і вкорінилося в свідомість

кожного Галичанина поняттє нації, зросло пере-свідченнє, що тільки в свої сили може й повинен вірити нарід, що змагає до незалежности. Не з науки, а з життя брало зміст поняттє сильної, здисциплінованої, єдиної в собі нації, яка перед ліким не поступається. Росло в свідомости так, як росте в свідомости віруючого поняттє Бога, з практики сповненого обовязку, з внутрішнього досвіду, з пізнання змін у власній душі, викликаних службою національній ідеї. Бо се не думка творила „правди“, а хотіннє творило нову, ще досі незнану дійсність. І тому сліди сього процесу розсіяні не по ідеольогічних розвідках, а по мемуарах, до писання яких мабуть під впливом сього процесу виявили Галичане сильний наклін. Характеристичне, що найбільше потягаючою темою в сій мемуаристиці се зносили Галичини з Придніпряниною (тут належать: д-ра Назарука „Рік на Великій Україні“, О. Левицького „Галицька Армія на Бел. Україні“ і т. д.). Признаваний наукою погляд, що „душа“ нації се змаганнє до політичної незалежности, потверджує правильність розвою Галичини за час революційного періоду й наводить те на думку, що „душа“ української нації була вповні жива за весь період революції тільки в Галичині і там, де були Галичане. Бо тільки вони мали готову, наче в крові защіплєну ідеольогію чин у.

Рідко зявлялося слово — в переломових хвилях. Ішло все з самого дна народньої душі в`постаті кличів, всьому народови зрозумілих

сигналів, кріпких, рішучих, коротких — як удар
меча. Бо се ідеологія бою.

* * *

Мабуть за постатю великого Богдана, що
мріяв галицької молоді являлася як огненний
стовп серед степів України, йшли Галичани на
Україну зі стихійною силою національного хотін-
ня, — раз, другий і третій. Трьома чимраз
могутнійши філями, в трьох ріжних моментах
світової війни й революції. Несли на Велику
Україну ідею національної незалежності й со-
борної української державности.

А чи не старогетьманський теж приказ спов-
нювали Галичани тоді, коли підняли проти Поль-
щі боротьбу на смерть і життя? Бо Богдан
Хмельницький уважав каменем угольним для
справи визволення України зпід Москви увіль-
нення північно-західних земель від Польщі. І
найновіший досвід вказує, що на руїні Галичи-
ни побудований союз У. Н. Р. з Польщею — се
руїна всеї України.

В тій справі найвиразнійше виступає звязок
галицької ідеології з історичною традицією
України. Такого ясного й інтензивного звязку не
виявляє Наддніпрянина. І мабуть в тім одна з
причин ріжниць у психології та ідеології двох
вітей одного українського народу. Тоді як Гали-
чани ні хвилини не вагалися підняти збройну
боротьбу проти Польщі та в одну мить замінили
Галичину у військовий табір, то Придніпрянина

почала від — ради. І радить досі. Тільки в Галичині заволоділа ідея незалежності всею душею Українця і спрямувала всі його думки й сили в один напрям: до боротьби. Вже сама можливість боротьби давала галицькому Українцеві радісне почуття духової обнови. А се почуття спонукувало до безнастанного ділання й об'єднувало всі сили народу. Воно давало змогу розгадати одну загадку, яку хотів збагнути Галичанин від самого початку світової війни: що се значить бути вільною людиною, сином вільного народу.

Сей вільний нарід мав бути очевидно „від Кавказу по Сян“. Тому — перейти Збруч, дістатися на степ Великої України, котру Галичанин знав досі тільки з опису поетів і своїх мрій про волю, піти туди зі зброєю в руці, щоб орлів степових будити і там, на тій „славній Україні“ свою кров пролити — се щойно було для Галичанина національне хрещення. І всі, утворені в Австрії в 1914 році галицькі легіони, ішли туди за голосом „Вставайте, кайдани порвіте“. Австрійський уряд довго по обидвох боках Карпат засівав землю трупами галицьких стрільців-легіоністів і багато з них не дійшло до обіцяваної землі. А проте не зневірилися в неї ні на хвилину. Хоч австрійський уряд саджав рівночасно батьків У. С. С. за русофільство по тюрмах, то все таки плакали як діти ті, яких до українського легіону не приймали! А ті, яких прийнято, зі

„собачою“ вірністю служили „Австрії“. Бо легіон був для них почином організації фізичних сил української нації до боротьби за самостійність, першим проявом зматеріялізованої ідеї української державности. Се був перший чин революційної доби української нації.

Незабаром прийшов другий чин галицької нації вже у всеукраїнській постаті... С. С. Сі вже хотіли мати честь служити не містичній державі, котрої голова Богдан, а серце Тарас, але реальній українській державі. Тому творили для неї основу всякої державности, переводили організації фізичних сил нації. І хоч не легко було їм порозумітися зі всякого типу „провідниками народа“ на Придніпрянщині, льояльно й вірно служили справі української державности. Так було і за Центральної Ради і за гетьмана. З болем довідалися, як Німці розганяли Центр. Раду, як німецький офіцер підчас засідання Центр. Ради дав наказ: „Руки ввєрх“ і як усі послі, „революціонєри“ (за виїмком проф. Грушевського) мов на військову параду наказ виконали. І хоч соромно було за те, що гетьман скористав з такої інтервенції Німців, льояльно служили гетьманській державі, поки вірили, що служать українській нації. А далі — рішили про вислід повстання проти гетьмана, щоб увільнити український нарід від чужого насильства. І вірно служили Директорії як представниці національної волі. Не жаліючи крови, дали їй усю політичну силу, яку

вона взагалі колинебудь мала. Боронили відступу Директорії з Києва. Без Галичан не бувби Київ мабуть боронився ні одної години. І тільки серед огнів безнастанної боротьби йшли отсі галицькі полки чимраз далі за Директорією, чимраз слабші, чимраз більше чужі, стільки разів сердечною кровю политі. Відступали в напрямі Галичини не розбиті ворогом, але побіджені своїми. Так сталося з військом, про яке сказав Винниченко, що таке буває раз на тисячу літ. Може надто вже перехвалив їх Винниченко. І С. С. і У. С. С. на жаль теж підлягли впливам придніпрянської „революційности“ й не вповні зберегли принесену з Галичини чистоту військового духа. Та проте всюди там і тільки там, куди ступило галицьке військо, була на Україні українська нація і держава.

* * *

А найпевнінше, найреальнінше існувала українська державність в Галичині. Вже від першої хвилі, коли боевий дзвін боротьби проти Польщі покликав до зброї все галицьке плем'я і зневолив бити одним ритмом серця всіх синів галицької землі. Тоді вповні виявилася живучість української політичної ідеології Галичан: дев'ятимісячною боротьбою чином, не словом. А як прийшла хвилина, що треба було мови, то й вона найшлася. В п'ятих словах „Нехай нас розсудить зелізо і кров!“ була поставлена програма не тільки на найблищий час, а й на далеку будуч-

ність далеким поколінням. Бо се слова, яких відкликати не можна: в них етика нації, ідея боротьби за свободу, що з кровю батька переходить на сина, клятва іменем будучих поколінь — чи були се слова, чи залізо, чи кров. Бо се була відповідь усім, що радили на чужу ласку покладатися: У. Н. Р. й Європі. Ідеологічного узасаднення сього рішення Галичане не дали. Воно хіба тільки таке, що в боротьбі за незалежність перше завдання — забезпечити моральне існування нації. А се можна зробити тільки непохитною вірою в національний ідеал, в його святість і правдивість, непохитною навіть в найтяжчих умовах. І тому про ці слова можна сказати, що сильніших не сказано в українській мові від часу Хмельницького.

Як там ідея національної незалежності, так незабаром ідея соборності найшла найбільш реальне і сміле зясування в другім рішенні Галичан. У квітні 1919 р., коли вже команда Галицької Армії й Галицький Уряд знали, що матеріальні засоби вичерпані й перемога Поляків майже певна, коли до Галичини наближався зі сходу другий противник, який переміг уже опір придніпрянських військ і коли вирінуло питання: битися на два фронти, чи миритися з новим противником, ворогом Польщі, тоді без всіякої ідеологічної дискусії рішено: битися на два фронти! В хвилі найбільшої небезпеки піднеслася національна єдність і дисципліна Галичан до

найвищої міри. Обновлено традицію Запорожа, що давало начальникови в поході всі права й передано всю власть Диктаторови. Зробила се галицька демократична суспільність, оживлена національним духом і тим дала поняттю демократії дійсне національне значінне.

А далі ще місяць боротьби без патронів, ще одна перемога білою зброєю і ще одна — катастрофа. І ще одне рішення у зміслі національної етики: за Збруч.

* * *

Втретє понесли в Україну зі зброєю в руках найважнішу думку нашої національної ідеології: націю. Пішли всею силою всі, хто міг двигати зброєю. Найкращі діти галицької землі, вивіновані всім, що та земля могла дати. Плачем по всій країні пращані, на новий шлях волі післані тими, що дома лишилися. Прийде ворог до дому волю вбити — дома її не найде. Питати за нею стане й тортурами зізнання добувати буде. Не скажуть тайни галицької землі ті, що дома лишилися. Бо лишилися такі, що найкраще вміють терпіти: жінки, старці, діти, батьки родин, священики. А пішли ті, що найкраще вміють боротися. По волю пішли, по незалежність української нації — нещастем багаті, обідрані стрільці Галицької Армії. Тільки крок за кроком перед ворогом уступали, гонені загравою пожежі власної стріхи. Відходячи — вже зойки й ридання полишених чули. Та вони з горя, з невдачі взяли

собі нову силу. Ще вище підняли прапор. Не Львів, то Київ! Не Галичина, то вся Україна! Мало в нас сто тисяч — підйемо мільон. Сильний ворог Польща та її європейські ошкунки, то ми візьемо ще одного в танець: Москву. — Так перекинув собі Галичанин у хвилях одчайного болю свою віру в Україну — на програму дня. Так ішла за Збруч Г. А. „І знов нам сниться і знов маниться того Дону далекого шоломом напитися...“ І знов огненний стовп у степу — а видимий уже тільки очам кожного рядовика стотисячної армії Галичан Ніде ніколи за весь нас революції не прийняла ідея самостійности й соборности таких геройських форм, як у сім рішенню.

Якби мали тоді національного духа і трохи здорового розуму тодішні провідники Наддніпрящини, то може з приходом Г. А. на Придніпрянщину почалася б нова епоха історії України. Але там була тільки хаотична суспільність і карикатурна державність — нації не було. Були „соціалісти“, які за соціалізмом забули про селянські маси — і безліч урядовців, які за „державою“, як вони її розуміли, забули національну справу. Так зустрівся Захід зі Сходом — національне хотінне з хаосом інтернаціональних ідей, віра з „наукою“, власні сили зі світом „орієнтації“. Зударилася теза: „Коли не буде Україна соціалістична, то ніякої не треба“ — з переконанням, що коли соціалізм розкладає націю, то

треба його апостолів карати як злочинців. Справа ідеологічно досі нерозроблена. Побідила хаотична теза. Бо Галичане „не були у себе.“ Помогли до побіди тези придніпрянським галицькі соціялісти. Піднявшися духом, хоробрістю, посвятою й вірою на найвищий ступінь національного героїства України сучасної доби — провалився галицький стрілець у пропасть фізичної нужди, знищення голодом, холодом і тифом та безцільно витратив усі сили на дорозі від Збруча до Київа. Парад головного отамана у Київі був самотнім вислідом шестимісячного змагання і десятків тисячів жертв синів окривавленої галицької землі.

Та се не значить, що Г. А. змарнувала свій час і надармо витратила кров у боротьбі за українську націю. Вона найшла розуміння і ціль у народі Придніпрянщини. Прикладом і невпинною просвітною та організаційною працею, силою живого слова, часописі й відозв дала йому, що мала найліпше: духа національної свідомости. Розвинула в стихійній боротьбі придніпрянських мас проти наїздників характер національної боротьби. І тому треба думати, що Г. А. могла ще далеко більше досягнути, ніж те, що досягнула, якби була рішилася звінечити апостолів розкладу, які тоді „правили“. Та мабуть тому не рішилися Галичане сягнути по владу на Великій Україні, що здержувало їх добровільне, цілою Галичиною на протязі десятків років плекане мо-

ральне підчиненнє „старшій“ сестрі, тій, що видала Шевченка, а далі Драгоманова, а далі... Грушевського, Винниченка, есерів, есдеків, есефів і багато-багато інших есів. А надто за мало Галичане в тій соціалістичній неволі освідомлювали собі, що не можна зрозуміти того, що по своїй суті нерозумне і з чим треба боротися як з якимнебудь іншим непожаданим явищем фізичної природи. Справа ідеологічно нерозроблена. Остаточно, коли була самотній раз в історії революційної доби нагода побудувати українську державу українськими силами, то сеї проби не зроблено. І тут часть вини на Галичанах. Свідомість підлеглости очевидно нерозумній волі спараліжувала енергію Г. А. І так, як часто, за часто в життю буває — побідив не міцніший, тільки слабший духом. „Українські армії конали в муках і тифозній горячці“, військовий міністер Сальський говорив, що „наддніпряньська армія опору дати не може, галицька в більшості оточена“ і далі, що „війна скінчена“. (Див. Др. Назарук: „Рік на Великій Україні“).

І тільки в останніх закутинах зболілої душі галицького жовніра-скитальця, в останнім періоді боротьби, коли вже сил не ставало, віджила свідомість, що вони і покищо тільки вони, отсі нагі, голодні, тифом палені, в гною без опіки вигибаючі Галичане — тільки вони носителі української національної ідеї. І тільки тим стане зрозумілий „перехід до Денікіна“, які так

розкусять питання про українську націю, як його розкусили отсі Галичане, про яких один розумний, але трохи лукавий придніпрянський дипломат склав оттакий афоризм: „Галичане зрадять кожному — задля України“.

А далі віднаходили свою віру недобитки Г. А., збираючи вісти про те, як карається по польських тюрмах галицький народ — „за ту Україну“, по галицьки кажучи. Збирали вісти про се, як єднається Петлюра з Пілсудским. І переходили знов — до большевиків, а далі ще раз до Петлюри. А він уже віддав їх Полякам, щоби скорше вернули, відки вийшли: до боротьби за незалежність Галичини... А інші іншою дорогою вертали. А з ними національна думка Галичанина до своїх основ вертала. Кривавим досвідом перевів Галичанин ревізію своєї ідеології. Ся ідеологія сьогодні по суті та сама, яка була в 1914 році, тільки сильнішим тернем врізана в серце, тільки більш реалістична. Урядово називається вона: самостійність Галичини в першу чергу!

Така є еволюція писаної кровю галицької ідеології. Її словної інтерпретації нема ще. Здисциплінований галицький народ вдоволявся простим „треба“. А вартоби зясувати, чому треба було сього: „Нехай нас розсудить зелізо і кров“, чому не треба було робити соціальної революції за української влади, чому треба було „на два фронти“, чому треба відкидати всяку

можливість угоди з Польщею і мимо всіх гірких досвідів треба вірити в світлу будучність української нації. А вірить в те Галичанин мабуть тому, бо вірить у здоровий розум придніпрянського дядька, з яким він змовився проти всього світа тайною змовою, яку тільки Шевченко чув зі своєї могили. І тому вірить Галичанин, що галицька ідеологія чину тотожна з тим, що принести мусить еволюція придніпрянської політичної думки, коли вона виздоровіє.

Висновки.

(Місіонізм. — Теорія й життя. — Перемога нації. — Нація-держава. — Україна й Росія, Україна й Польща, Україна й Галичина. — Національний ідеал і реальна політика. — Завдання ідеології).

1.

Кожний великий перелом у життю народу викликає зміну в його поглядах на себе самого. І при великих успіхах і при розгромах та переворотках національного й суспільного життя з'являється як вислів настроїв, як психічний рівноважник історичної події, яку нарід переживав — ідеологія, що ставить собі задачу: зясувати історичний розвій нації.

Чим більше нація до життя розбуджена, чим висші вимоги ставить до себе, тим завзятійше змагає національна свідомість до такого розуміння

своїх переживань, яке вказувало б на її велич, її високе історичне значіння. Є се очевидно з точки погляду порівнюючої націології наскрізь суб'єктивне відношення до нашої справи. Але се загальне й нормальне явище. (Чи не першим на Придніпрянщині синтетиком національної думки революційної доби був Галичанин Артим Хомик. Не все глибокий, але все чуткий, повний життя й інвенції. Він орієнтувався тільки „на дядька“. Се його вислів). Від названого правила не роблять виїмки ні мнимо здегенеровані Французи, ні систематичні Німці, ні навіть холоднокровні Англійці. Клясичний приклад — Жиди. Се нація без держави, без своєї модерної мови, без території, без одностайної національної культури. А все таки се суцільна, жива нація! Іде тисячеліттями попри сотки інших встаючих і завмираючих народів та держиться силою одного тільки слова, яке говорить їй про те, що вона „вибраний нарід“, призначений „її Богом“ до якихсь великих, блище незнаних містичних цілей. Прикладом є й Поляки. В часі найбільшого національного упадку, в хвилині розвалу вже наново до життя розбуджених надій доби романтизму творять вони своє месіянство. Воно нам наскрізь несимпатичне. Та чи не дивно, що засадничою думкою польського месіянства був погляд, що світ насильства, побудований на організмі поневоленої Польщі, мусить розвалитися для здійснення міжнародньої справедливости. Ми добре знаємо ціну польської

справедливості. Та як-неяк, а прийшла хвиля, що наче здійснила фантастичну віру сього рухливого й амбітного племені. Розвалилися всі три великі держави, що розібрали Польщу. Сімдесять літ до нас міг думати про се тільки фанатик польської національної ідеї. Не забували теж про історичну місію Росії ні на хвилю коронівані та літературні царі Москви: „Третій Рим,“ — „море, в якому зіллються славянські ріки“, „народ богоносець“. В революційній добі не хоче бути Москва нічим менше, як провідником світової, „планетарної“ революції, яка змінить не то політичний і суспільний порядок життя народів, але просто перетворить душу всього людства. — І в Українців у добі романтизму помічаємо ідеї місіонізму в Шевченка й Костомарова („Книги Битія“).

Усі ті явища подибуємо постійно в народів, що живуть інтензивним політичним життям або мають бодай одну верству, яка таким життям живе. Народи слабі і кволі не є ні імперіялісти ні місіянїсти. Не стрічаємо теж прояви місіонізму в малих народів, яким історичний розвиток дав нормальне мирне життя. Місіонізм не є кінечним явищем розвою нації. А його відсутність свідчить часом про недостачу провідної ідеї та віри у свої сили. У нас всі розглядані, звязані з орієнтаціями ідеологічні спроби се такі кволі ростинки анемічної думки, продовження московських чи польських місіоністичних концепцій.

Є так не тому, що в українському народі нема сил, а тому, що досі в ої, належно обоснованої ідеї і пляну не було, а через те й віри у свої сили не могло бути. Щойно Липинський дає основне поняття нації, а разом з тим зясування її історичного змагання. Все, що дали представники „орієнтацій“, було невдалою спробою зясувати обставини історичного розвитку українського народу.

2.

Завданням національної ідеології в кожному часі є зясувати національну ідею й основні застави для організації національних сил в цілі здійснення тої національної ідеї. До того треба означити характер і змагання народу таї обставини, серед яких нація живе. Означення характеру і змагань нації діється дорогою суб'єктивного самоозначення, часто скорше і краще чином ніж думкою та словом. Для справ організації і тактики треба зясувати ще історичні обставини й реальні умовини. І се є річ об'єктивного досліду. Тільки не вільно і тут забувати, що „власні сили“ людини чи народу у великій часті залежні від ідеї, яка оживляє та від сили хотіння, значить від суб'єктивних моментів.

В модерному життю проявляє теорія великий вплив на розвиток національної ідеології. Великий, бо ніякий трівкий рух без теорії не обійдеться. Сей вплив шкідливий тоді, коли теорія

чужа і для чужих потреб прикроєна. Убийчо на розвиток нації ділає насильне прищиплюванне теоретичної ідеї, принесеної з чужого поля в живий національний організм. Роблять такі спроби доктринери, які не розуміють життя. В нормальному розвитку національного життя свobodно росте з природного чуття здорове хотінне і находити свій вислів в ідеї. Ся ідея стає основою національної моралі й головним зясуваннем національного змагання. Так підіймається нарід від стихійного чуття до етичної національної свідомости. Розвиток нації се в першу чергу розвиток хотіння. Іде від чуття до ідеї. В противнім напрямку має йти діланне теоретичної думки, розумованнем утвореної. Вона має вникати спершу в думанне, далі становити норми ділання, а щойно опісля увійти в чуттє і привички людей. Перший з тих двох процесів виходить від реальної, живої людини, другий від абстрактного „чоловіка“. Реальна людина з усею своєю ріжнородністю творить родину, роди, племена й народи з усею їх ріжнотанітністю. Ідеал реальної людини се воля і сила. Абстрактний чоловік се представник „людства“, рівних в людстві „націй“, рівних у „суспільности“ кляс і полів, рівних у родині членів родини, „рівних людей“. Се принцип рівности і справедливости. В нашому відродженню стрічаються обидва сі напрямки. Перше змагання до ідеї, виразне в народніх масах, головно в Галичині. Друге починається з ідеї — в інтелігенції,

головно придніпрянської. Перше дає націю як життєву силу, друге обстоює право нації на життє, — „таке, як мають усі інші“. Перше представляє у нас Шевченко в геніяльній формі, друге соціалістичні ідеологіи зі своєю запозиченою теорією.

Перевага в свідомості теорії над життєм найбільш характеристична в сучасну добу для Московщини. Та і в нас відтягнула вона багато сил від завдань реального життя і спричинила глибоке непорозумінне між масами і провідниками нації головно на Придніпрянщині. Теоретичний дурман на землях давньої Росії се наслідок недостачі практичної участі населення в політичному життю царської Росії. Відси сліпе поклонництво соціалізови, одинокій тепер теоретично розробленій революційній ідеології. Хоч ся ідеологія чужа Росії, приняла її Москва, не маючи ніякої власної системи нової політичної думки. За Росією прийняли її й Українці.

Інтернаціональний чи радше безнаціональний соціалізм по своїй суті до витворення національної ідеології непридатний. А в нас не може він стати навіть основою суспільної організації національних сил, бо здійсненне його в хліборобській країні неможливе. Такий соціалізм усе відвертав увагу українських провідників від дійсности. Робив їх фантастами. А надто, вимагаючи централізації на основах міждержавного класового ладу, міжнародній соціалізм служив і служить централістичним змаганням Москви,

ворожим українській самостійности. Тому не міг він дати методу для національного визволення України. Врешті, хоч як се дивно, в дійсности соціалізм мало причинився до піддержання революційного настрою мас. Бо се ідея, яка дорогою розуму має щойно увійти в чуття і хотіння загалу. В тім характері соціалізму лежить його мале динамічне значіння як революційного чинника. Тому не вдалася соціалістична революція 1905 р. І тому у нас послідовні представники сеї соціалістичної революційности мусять діяти там, куди дійшов проф. Грушевський — „по трупах своїх товаришів“.

Не тези соціалізму, але ґрунт і розмірно більша ніж у інших клас активність дали московському робітництву значіння носителів російської революції. Сим новим володарям Росії, робітникам, міг придатися соціалізм як ідея централізаційного державного ладу. Міг до часу заступити нову ідеологію нової державної московської нації. Українське робітництво такої ролі відограти не могло тим паче, що український селянин далеко активніший, а може і свідоміший від московського. Він в соціалізмі нічого найти не міг. Тому робив своє, а „провідники“ своє: бавилися в соціалістів. І не тільки звели діло визволення нації на манівці, але навіть викривили ідеологію революційної і визвольної боротьби. Недалеко втікли від придніпрянських ідеологічні спроби галицьких соціалістів, яких правовірности зрештою Москва в

дійсності ніколи не признавала. Годі щонебудь говорити про безладну путанину Гуцайла в книжці „Фікція нації.“ Се „вчені слова“, захоплені й уратовані падучим „на дно“ одним з героїв Горького. Гущавини тих слів ніякою думкою не пербити. Інакша праця Старосольського „Теорія нації.“ Автор використав частину теперішньої літератури на сю тему і прихиляється до здорового погляду на націю як особовий тип, котрого засаднича прикмета: змаганне до державної самостійности. Але і Старосольський, хоч бачить противенство між соціалістичною і національною ідеєю, не робить з сього ніяких висновків що-до впливу соціалізму на націю взагалі, ні на українську революцію з окрема. Словом — соціалістичні ідеології не найшли ні змісту ні шляхів історичних змагань української нації.

Доходимо до висновку, що ні зі зясування історичної місії наших сусідів, ні з інтернаціонального соціалізму ідеології визволення України добути не можна. А практичний висновок такий, що справа ідеології се передовсім звільненне національної свідомости з пут чужої думки. Таку революцію в ідеології приготує галицький і придніпряньський народ, що творить живий зміст національного життя й неначе кермується принципом, що можна сучасному поколінню не вратувати „Європи“ ні „світової революції“, але не вільно в кров дітей будучих поколінь невщипити думки, що тільки незалеж-

ність се зміст усякої національної думки і що тільки в організації власних сил є шлях до вивольнення.

3.

Збираючи практичний досвід та ідейний до-рібок революційної доби, можна сказати, що вся проблема української революції лежить в тому, чи вона зумів видобутися з загального революційного процесу давньої Росії як самостійний, своєрідний, своїм законам підлягаючий процес. Відповідь на се мусить бути позитивна. Бо суть революції в Україні є національне відродження, яке вже обіймав собою і суспільне перетворення життя України. Та треба ще спитати, чи сучасний розвиток політичного життя в Європі сприяє національному відродженню.

Велику війну хто инший починав, хто инший кінчив. Починали дипломати, правительства, володарі, — кінчили народи, кляси й маси. Ся переміна компетенції в поодиноких державах виявилася тим слабше, чим більше зєдиненим національно був сей чи инший учасник боротьби. Найменш віддаленим від нації в часі війни був уряд Франції й Англії, гірше було вже в Німеччині, ще гірше в Австрії, а найгірше в Росії. Австрію і ще більше Росію перемогли не противники, а — сама війна. З сього на будуче наука, що коли будуть війни, то се будуть війни націй. Тільки національні держави будуть спо-

сібні вести війну, значить і мир забезпечити. Се лихий знак для всякого мілітаристичного імперіялізму.

Вже в часі світової війни брали народи чимраз серйозніше гарні, спершу тільки на принаду кидані кличі про визволення народів і про національний принцип як основу міжнароднього життя. А по війні зажадали всею силою здійснення сих кличів. Війна перейшла оттак процес здемократизування і знаціоналізування. І саме в сій переміні типу війни лежить запорука, що зміняться основи мира. Бо війна і мир по свому характеру однакові. Всякий характер твориться тільки в боротьбі — як характер людини так і народів. Боротьба виказує живучість людей і дає їм живучість, наскільки вони спосібні стати творчим, органічним, обєднуючим і порядкуючим чинником життя. І тому не буде ні польської ні російської імперії, а будуть національні держави на Сході Європи, як уже є в усіх інших частях Європи. Без признання національного принципу не буде мира на Сході Європи, не буде держав спосібних до життя, до мира й до війни, а буде стан боротьби, в якій до решти витвориться національний характер.

Сучасна Росія і Польща не хочуть признати у практиці національний принцип. Не хочуть стати націями й державами в європейському значінню. Представляють ще тип побитого у війні, відсталого й нездатного до життя мілітар-

ного імперіялізму. А розвиток політичного життя творить уже по всьому цивілізованому світі новий тип: нації-держави. Се Італія, Югославія, союзні малі держави. Дуже близька до цього типу Франція, йде до нього свідомо Англія. Такою нацією і державою була потенціально Польща в часі поневолення, Чехословаччина й поділена Югославія. В такій стадії знаходиться сьогодні й Україна, кавказькі республіки, а передовсім Галичина. Рівночасно зникає тип держав, неоснованих на нації. Державою без нації була Москва. Там була тільки казюнна нація. І саме Україна своєю визвольною боротьбою проти Московщини більше чим усі інші народи давньої Росії причиняється до того, щоб московський народ став вільною нацією. По принципу: треба виховувати своїх учителів. А в тім певно міститься теж одно з історичних завдань України, яка лежить на границі між Європою й Азією.

А твориться московська нація в цілому розвитку російської революції. Бо ся революція се не тільки соціально-політичний переворот, не тільки революція народів давньої Росії проти російської імперії, се також національна революція московського народу проти російського імперіялізму і бюрократичного ієтатизму. Імперіялізм царів вложив такий тягар на московський люд, що він врешті двигати його не міг. Серед боротьби він захотів тягар скинути. Той сам народ,

що досі зуживав сили на те, щоб, добре чи зле, розумно чи ні, конечно чи ні, але з великою енергією і послідовністю робити кругом себе лад, який уважав потрібним; а задля сього за-недбав далеко важніші для себе економічні, суспільні, культурні й релігійні справи власного розвою, — нараз повернув з усею енергією на внутрішні справи. Сотворивши найбільшу мілітарну державу світа, захотів мира. Віддав владу тим, що дали йому мир. А в дальшому ході подій помимо знаменитого організаційного таланту большевиків з оборонної позиції вийти не хотів. Головно нездарність українських національних провідників довела до нових окупацій України Москвою. Але до задачі внутрішнього перетворення, до перебудови національного організму не був московський народ приготований царатом. І саме тому треба большевиків назвати першими національними патріотами Московщини, хоч вони сього може і несвідомі і ніяк до сього признатися не хочуть. Та вони досі найенергічніші представники визволення сил московського народу, притягнення якнайширших мас до політичного життя та перетворення пасивного в політичних справах громадянина давньої імперії в активну людину, яка думає, хоче, змагається, а коли терпить ізза існуючого політичного ладу, то терпить зі свідомістю, що вона співвідвічальна за сей лад. Очевидно треба сумніватися, чи шлях, який намітили собі большевики, себто чи „соція-

лістична“ революція є найкоротшою дорогою до того, щоб московський народ знайшов себе. І не се большевики ставлять собі за ціль. Дуже багато злих наклонів полишив царат: насильство як метод, державництво як політичну систему, імперіялізм як ціль, за багато темноти в масах. І за багато є непридатної до життя „науки“ у верхах. Та життя йде своїм шляхом, не за програмою партії. Бо партії се тільки частинки життєвих сил. Вони в політичному життю сповнюють часто ролі імпресаріїв, які виводять на явище зовсім від них незалежні сили. Як велика війна поклала в основу мира національну ідею, так горожанська війна сучасної Росії, боротьба клас, мусить принести мир на основі взаємного признання свободного розвитку клас. В тому міститься внутрішнє визволення російського народу. В страшних терпіннях щойно родиться московська нація.

Очевидно — перемога принципу національного в міжнароднім і демократично-суспільного в політичнім життю не забезпечує ще Україні незалежності й мира. І не буде повною перемога сих принципів ні на Україні ні на всьому сході Європи, поки Україна своєю силою не забезпечить свого існування. Незалежне буття се боротьба або бодай постійна готовість до боротьби. Бо все життя то боротьба, а мир се тільки рівновага ворожих собі сил. Тому центральним питанням національної ідеології є пи-

танне про те, як здійснити національні змагання, себто, як зорганізувати національні сили.

4.

Не можна зробити ідеологам партизанщини закиду, що вони не „пеклувалися“ ідеєю державности. Але тільки в Липинського приняла та ідея нормальні форми: в нього держава се зорганізована нація. Що таке держава в партизантів, лишаю відповідь тим, що мають більш охоти до глуму. Ні партії, ні нації, ні землі — а „державу будують“ і ще кажуть, що „діло йде“.

Більш чим у інших народів залежить справа нашої державности від національної справи. Наша територія не сприяє утворенню держави в тій степені, що територія інших народів. Наша земля богата і для чужинців принадна, та не має природних границь, щоб її добре обороняли. Енергія народу мусить надолужити се, чого не дав сама земля.

Якраз зовсім навпаки є на Московщині: там природа наче сама творить державу. Мало притягаюча, тяжко приступна, на боці від історичних шляхів положена земля не може бути предметом легкого чужого визиску. В тім, а не в характері московського народа жерело російської державности й державницької вдачі московських мас. Нагода поширення своєї влади змінилася згодом при величезнім прирості просторів у хоробливе почуттє необмежености російського світа.

Експанзивний наклін до росту вшир, до легкої наживи, до поверховного визискування терену, до шукання щораз нових „промислів“ і нових теренів, увійшов у кров і характеризує все суспільне, політичне й культурне життя Москви. Недостача інтензивности, при великій спосібности засвоювання собі чужого, витворила тип культурно-політичної організації, яка не в силі видержати конкуренції з культурою заходу і стає від неї на кожному кроці залежна. Поширення в безмежність мусіло викликати потребу централізації, яку при своїй культурній низшості міг московський народ перевести тільки дорогою мілітаризму. Сею дорогою іде Росія й тепер. Обставина, що сучасні володарі Росії се робітники, пояснюється теж тим, що робітництво, захопивши промисл і лучбу (комунікаційну систему), захопило другий попри мілітаризм централізаційний чинник. Щойно тими централізаційними засобами вдержувалася в Росії єдність розкиненого народа на величезних просторах. Оттак московську державу творила територія, а держава утворювала націю. Але аж до часу розвалу російської імперії її не утворила, бо мілітаризму і промислового централізму до сього за мало — тим паче, що Росія непромислова країна. А знов розвиток свободи загрожує московській державі знутри. Тому рівночасно розпадається російська імперія, а народжується московська нація.

Реальною основою української державності, яка щораз більше скріплюється, є обставина, що в протилежності до московської українська людність уже самим багатством української землі привязана до неї і не має московського нахилу до кочовництва. Чимраз більше згущення дає Україні супроти Московщини чимраз більшу перевагу в нагромадженню людської енергії, дає їй потребу та можливість піднесення інтензивності народньої праці й визволення всієї народньої господарки від шкідливого впливу російської експанзивності. Україна має подостатком людських сил, яких усе недоставало Росії для її нормального розвитку. В тій людській енергії найбільша цінність України, коли ся енергія змарнована не буде. У нас нація мусить утворити державу, держава забезпечити територію. Тому основна політична проблема України се нація. Не казюнна нація, як у Росії, не сама тільки „українська суспільність“ територіяльно, етнічно й економічно об'єднана, але живий, суцільний, одним хотінням і свідомістю проникнений, одній свідомій волі підлягаючий національний організм, надбудова суспільного буття, єдиний в собі український нарід є основою політичної незалежності України. Для справи визволення в першу чергу треба організації фізичних сил нації. Зрозуміла се Галичина і зробила. Хоч не розуміли сього „вчені“ придніпрянські провідники, хоч і досі проти „боротьби“ бореться „Борітеся-Поборете“, а

українські маси Придніпрянщини все таки виявили таку величезну активність, як ніякі інші на всьому сході Європи. Інстинктом зрозуміли, чого треба нації. І се доказ, що ті маси вже належать до нашого національного організму й підлягають законам його існування й розвитку. Та очевидно не збудують держави самі українські маси, коли не матимуть розумного національного проводу, коли одна залізна воля не об'єднає всіх національних сил. Не партійник, не політик, не дипломат, але здисциплінований жовнір є ідеалом революційної доби. Він перший робить діло. Щойно по нім іде політик і дипломат, щоб реалізувати успіхи жовніра. І так наш народ оцінює жовніра. Тому такий вплив мали на народні маси Придніпрянщини У. С. С. і С. С., а далі Г. А. І тому невелика Галичина могла виявити таку величезну національну енергію, бо весь галицький народ був перенятий почуттям і свідомістю, що визволення має бути ділом, а не тільки словом і що до того треба передовсім організації фізичних сил нації. Плекали сю думку галицькі жовніри за весь час світової війни. Жила сею думкою та сіра жовнірська і старшинська армейська маса, яка по всіх фронтах Австро-Угорщини проливала кров у надії, що тим послужить Україні. На чужих полях бою готовилася до боротьби на рідній землі, куди пішла при першій нагоді, в перший момент розвалу Австрії. Не відкладаючи кріса, не спочивши і не просивши мира у віковичного націо-

нального противника, пішла стотисячна сіра маса галицького жовніра у новий бій, витривала ще дев'ять місяців у Галичині і ще п'ять місяців на Великій Україні, переживаючи фізичне й духове пекло. Без тих сірих буденних героїв Г. А. булиб У. С. С. і С. С. тільки романтичним привидом неспокійної доби, подібно, як були таким привидом різні отамани Придніпрянщини. І тільки тому могли галицькі легіони відограти на Україні свою роль, що мали за собою галицькі здисципліновані полки, які несли на своїх плечах головний тягар національної боротьби. Саме Г. А. і безчисленні повстанчі організації на Придніпрянщині за весь час революційної доби є доказом, що ідея національної визвольної боротьби є вже власністю й організаційним чинником не тільки одиниць, але всієї української нації на всій її території.

5.

Історичний досвід, а найвиразнійше останні роки виказали, що російська імперія, побудована на мілітарнім насильстві, неспосібна до життя. Нездатна теж політична культура, що з сею імперією та задля сеї імперії була штучно витворена. Се основний факт для оцінки всіх політичних проблем сходу Європи.

Москва не вмiла ні утворити трівкої імперії ні навіть зробити сам московський народ здатним до розвитку. Виною тут мабуть не ра-

сові прикмети Москаля, а перш за все й у всякому разі культурна відсталість Московщини, традиційна непричасність широких мас до політичного життя і виплекане територіальними умовами нехтування інтензивної праці як засади всякого розвитку.

Та не треба забувати, що імперіялізм Москви був у минулому спершу тільки рівноважником інших імперіялізмів на сході Європи: польського й татарсько-турецького. Польща, знищивши західний державний центр України, Галицько-Володимирське Королівство, — сотворила перші обставини, пригожі до розвитку імперіялістичного змагання Москви на захід. А далі і не вмюючи і не хотячи оборонити українських земель від періодичного нищення кочовиками, пособляючи тим поширенню татарської й турецької влади на Україні, поборюючи безнастанно Дніпровий центр України в XVII. і XVIII. ст., накинула Москві ще і другу тенденцію: на полудне, до Чорного Моря. Рівночасно виростало йдуче сій московській тенденції на зустріч змагання України розбити Польщу. Се сталося. Очевидно годі було колинебудь вірити, що Москва буде дбати про незалежність України. Не вірила в те й Україна. Та безнастанно з трьох боків поборювана, не могла встоятись. Остаточо розбита Україною підлягла Москві й Польща. Оттак Україна й Польща працювали над величю Москви, яка зростала більш чужою виною, ніж власною заслугою.

Знищивши незалежність України, спинивши розвиток усіх інших сусідніх народів, перетворила Москва і сам московський нарід у сліпе оруддє державних царських амбіцій. Словом — спинила культурний і політичний розвиток усього сходу Європи. Наслідки такого історичного розвитку самої Москви і всього сходу Європи бачимо нині: смута й руїна, якої Європа не памятає.

Тому сьогодня основна проблема сходу Європи се проблема культури взагалі й політичної культури з окрема. Без свобідного розвитку нації, без вільної України, найстаршого культурного центра на сході Європи — буде Москва духовою калікою, страхіттем народів. А для України зовсім не байдуже, як розвинеться справа культурно-політичної обнови всього сходу Європи й Москви. Бо з сим звязана й доля України. Свідомо й доцільно мусить Україна змагати до того, щоб обновили й піднести своє культурно-політичне значіннє, щоби стати посередником між Заходом і Сходом і в свому власному інтересі і в інтересі всього сходу Європи і з окрема самої Москви.

Україна повинна й може відновити свою історичну ролю і має до сього більше корисні умовини сьогодня ніж у минулому. Сього Україна без боротьби не досягне. І за се йде сучасна боротьба України на два фронти. Та є два роди боротьби і дві можливости її висліду — инший що-до Москви, инший що-до Польщі. Всяка

людська боротьба спрямована або проти природи або проти людей. Друге се війна, перше се мир в міжнародньому життю. У війні все йде про мир, її ціль забезпечити собі можливість успішної мирної праці. Добути варстат праці або ринок для збування плодів праці. Війна між Україною й Польщею йде за землю, ні-защо більше. Щоб добути українську землю, Польща радо винищилаб Українців до тла. Се типова війна без можливости фактичного порозуміння. Инакше діло з Москвою. І Москві „треба“ земель, чи доступу до моря. Але не тому, що Москва не має земель досить. Має їх аж забагато. При достаточній праці моглаб Москва зі своїх земель добути просто необмежені багатства. Та до того треба їй людей. І тому між Москвою й Україною можливе порозумінне. Не тільки війна, але й мир може між ними бути. І тільки мир може обидвом сторонам принести такі користи, яких їм війна не принесе. Мир, себто праця, боротьба з природою — се та велика програма обнови всього сходу Європи, що-до якої остаточно порозумінне між Україною й Москвою конечне й рішаюче.

Основою сього порозуміння може бути тільки воля націй, кляс і людей, се, що забезпечує можливо найбільше розвиненне сил і праці і що заступає Україна через усіх своїх представників, починаючи від урядів та йдучи через Г. А. до дядька й кубанського козака. За здійсненне сеї програми мусить Україна бороти-

ся аж до успіху. Очевидно ще до того не близько, щоб такий мир покласти в основу відносин між Україною й Москвою. Якби московський і харківський уряди так розуміли завдання миру між Україною й Москвою, то скорим темпом пішлаб розв'язка всіх політичних проблем сходу Європи. А покищо мусить Україна і супроти Москви і супроти Польщі кермуватися засадою: належить виховувати своїх учителів. Москва досі не знає, що самотнім певним засобом її величи буде не чисто фізична перевага, але культурна праця. В боротьбі з Польщею мусить Україна перемогти на те, щоб оборонити свої землі і щоб дати доказ, що не Польща, але Україна є представником національної культури на сході Європи. Натомість Україні не багато чого від її сусідів учитися. А ще менше має Україна завдячувати Польщі й Росії, котрі на протязі історії все робили, що тільки могли, щоб спинити Україну в її культурнім розвитку. І навіть не дали Україні сього, що дали Польщі Німеччина й Австрія, коли примушували її приймати західно-європейську культуру на те, щоб побивати ворога його зброєю. А всеж таки й досі як Польща так і Москва підчеркують на кожному кроці свою історично-культурну висшість над Україною. В дійсности не вони, а Україна двигала головний тягар боротьби з кочовиками на сході Європи. І не вони, а Україна перша на сході Європи витворила вже в XVII.

ст. тип нації, призначений на носителя модерного культурно-політичного життя.

Нині діло в тім, щоб український нарід свідомо змагав до свого значіння, до своєї мирної гегемонії на сході Європи — до гегемонії ідеї свободи серед хаосу всяких ідей, що заливають широке поле історичного розвитку сходу Європи. Своєї ролі на сході Європи не зможе Україна з успіхом відіграти і своєї незалежності не зможе забезпечити, коли зпід польської влади не увільняться західно-українські землі. Бо саме ті землі роблять Україну спосібною до того, щоб могла самостійно жити та представляти й розвивати західну культуру й відібрати Польщі можливість займати домінуюче становище супроти всеї України. І тому боротьба, яку проти Польщі веде Галичина, є передумовою всякої визвольної акції цілої України. Тому Галичина з такою завзятістю веде сю боротьбу. І ся боротьба визначає теж основний напрямок культурно-політичного розвитку всеї України в будучині. Сей розвиток зазначиться перетворенням тупу Українця через зближення до типу, який уявляє Галичанин. Не про ідеал мова, а про тип. Ідеалом буде Українець, володіючий вповні культурою заходу і вповні політично від заходу незалежний. Ще більш національно освідомлений, внутрішньо здисциплінований, ще більше зрілий до інтензивної праці, до активності. Такий напрямок вка-

зує вже сам факт, що разом з добуттем незалежності України зменшиться державна територія Українця і з російської „необмежености“ перейде він до української етнографічної дійсности, що покладе об'єктивні умовини для вменшення сеї вегетативної експанзивности, сього наклону росту вшир, що є прикметою всеї російської економічної й політичної культури. Сей наклін як щось чуже помічає Галичанин на Придніпрянцеві. Забезпечивши собі незалежність західноукраїнських земель контакт із західною культурою, осягне Україна спроможність і здібність до росту вглиб і вгору. І тільки тоді зможе Україна протиставитися успішно всім чужим впливам і стати впливовим чинником на сході Європи. Сей напрям розвитку зовсім не вказує на те, що нинішній Галичанин буде домінувати в Україні. Бо Галичанин найде свій будучий розвиток якраз у противнім напрямі, в поширенню горизонту — з малої Галичини на всю Україну. Синтезою обидвох розвитків буде тип, що лучить галицьку запопадливість з придніпрянським розмахом...

6.

Неначе для виконання зазначеного тут завдання стоїть Україна вже п'ятий рік в огні боротьби. Помимо всіх помилок політичних провідників українська нація виконала мінімум сього, що для її визволення конечно потрібне. Боротьба

на два фронти, як передумовина нашого визволення, не перервалася і по кам'янецьким розвалі. А що найважливіше: не покинули сеї боротьби й не зневірилися наші народні маси. І ще Україна не переможена, ще Польща не побідниця на українських землях. Ще московська імперія в руїні. Та — „завтра теж буде день“. Але тактика наших поодиноких політичних представництв і груп була часто небезпечна, а то і шкідлива для справи української державности. Заснований на руїні Галичини союз з Польщею розвинувся в тяжкий блуд, який ще довго буде мститися на нашій долі, як усяке діло дилетантського „героїзму“ й фалшивого реалізму в політичнім думанню. Вся політична партизанщина жертвувала нацією для фантастичної „держави“ з чужої ласки. Багато треба відробляти, що зроблено. А передовсім не сміє до того дійти, щоб будучі покоління думали, що се їм для науки й наслідування революційна доба лишає приклад — роз'єднання.

Тільки національна єдність може бути запорукою національного визволення. Політика мусить спиратися на характері й розумі. Характер нації се її єдність — в часі і просторі. Перше всього внутрішня єдність. Се хотінне кожного Українця, обіймаюче чуттем і думкою весь нарід і всю його землю. Розум зясовує обставини ділання. І навіть тоді, коли розум, справдішній розум пізнасть, що розділення поодиноких завдань у практичній політиці нації річ неминуча, — на-

віть тоді внутрішня єдність народу мусить нормувати почини кожної політичної частини нації та звязувати національний ідеал з реальною політикою. Єдність се етична основа національного життя. Тільки коли вона сильна, тільки тоді не буде ніколи одна часть нації жертвувати другою і ніякий обласний уряд, ніяка партія не зробить нічого такого, що шкодилоб ділу визволення иншої, може щасливішої від других частин народу. І тільки внутрішня єдність нації може стати основою чи боевої організації чи сеї трівкої організації національних сил до праці, до безнастанної жертвенности, яких вимагає справа добуття і вдержання незалежности. Та єдність є висловом сього історичного звязку народу з його минулим, яке відтворює у своїх писаннях Липицький і сього звязку з будучим, яке будувати хоче органічною працею на Придніпрянщині Богун.

В розвиненню моральних сил нації головна основа її незалежности. Сею дорогою переведене визволення України, починаючись із внутрішнього визволення, побудоване на внутрішній організації всіх клас і на об'єднанню всіх фізичних, духових і матеріальних сил народу — таке визволення се велика задача України не тільки супроти себе самої, але також супроти всіх народів сходу Європи. Сього вчити річ — ідеології революційної доби.

Відень, 29. Квітня 1922.

Від Редакції.

Отся книжечка се перша праця, яка пробує дати таку потрібну синтезу українських ідеологій революційної доби. Автор її се галицький інтелігент, який досі не брав участі в політичнім житттю. — Се перший його твір. Ся остання обставина оправдає в очах політично вишколених діячів те, що потребувати не оправдання. Але вона свідчить передовсім про високу політичну зрілість галицької інтелігенції, навіть тої, яка політикою не займається. „А може тільки тої“, подумає злобно дехто з тих, які не беруть участі в політиці. Та якби се було правдиве, то воно було б осудом передовсім їх самих за злочин занедбання.

Автор зібрав тут уперше сім українських ідеологій революційної доби: Петлюри-Донцова, Грушевського, Винниченка, Грекова, Липинського, Богуна й Галичан і спробував їх оцінити зі становища загально-українського: національного й державного. Дуже характеристичне те, що не представив окремо большевицької ідеології. Річ ясна, що зробив се тому щоб підчеркнути, що та ідеологія у своїй цілості чужа українській нації й може бути тільки частинно забсорбована українським національним організмом (що автор доволі виразно признає). Може ще більше характеристичне те, що в цілій праці, яка має надзвичайно велику скількість помічень, ні разу

і ні одним словечком не згадано про діячів соц.-фед. партії. А прецінь ся партія має у своїх рядах найбільшу скількість дійсної інтелігенції, яка в першій мірі покликана до того, щоб усвідомляти народови його політичні змагання і творити ідеологію! Тут для інтелігентного читача відкрито преінтересну проблему, яка вимагає окремої аналізи. Чи автор правильно відкрив сю проблему тим, що не згадав про неї безпосередно, — повинні оцінити передовсім наддніпрянські політики.

Не входимо в те, чи автор не скривдив котрого з ідеологів. Се праця призначена на викликанне думок і дискусій — і кождий може боронитися. Для нас важна вона як перша спроба зорієнтуватися в хаосі ідеологій і думок революційної доби. Як така спроба ся праця на нашу думку до тої міри сповняє своє завдання, що без неї не обійдеться ні один історик сеї доби, її політичної й державної культури на Сході Європи. Але ся праця має також актуальне й сучасно-орієнтаційне завдання. Головна засада сеї праці така: кожда чужа або під чужим впливом уроджена, не з нашого ґрунту виросла ідеологія мусить довести в меншій або більшій мірі до службичужим, до яничарства. Се виказує автор особливо ярко при обговоренню зради Грекова, який дійсно повинен остати „безіменнем“ у нашій історії. Хоч йому довелося бути головним вождом Галицької Армії й вовним міністром Великої України, але українська дитина будучих поколінь не повинна побачити портрету сього зрадника! Подібно як у галерії портретів венецьких дожів у місці, призначенім на портрет одного з них, є тільки надпись: „Hic et locus Marini Falieri“ — так і ми повинні написати колись чужою мовою у збірці портретів наших борців: „Тут є місце безіменного зрадника“.

Нехай-же праця невідомого досі автора знайде належне їй поширення і спонукає тямучих синтетиків до доповнень і, можливо, потрібних їм справлень. З огляду на се, що вже в часі появи частин сеї праці в „Укра-

їнським Прапорі“ зверталися до нас Наддніпрянці різних груп із запитами, чи погляди Галицького Уряду можна ідентифікувати з поглядами сеї праці, — заявляємо от-сим, що слідує: Теперішній Галицький Уряд має тільки одно завдання — висвободити західно-українську територію зпід чужого ярма. Се його програма й він не може ускладняти її ніякими соціяльними проблемами. Бо тоді тільки утруднивби собі своє завдання і між своїми і між чужими. Ся праця знайшла місце на шпальтах „У. Прапора“ тільки з огляду на її формальну, синтетичну вартість і з огляду на бідність української політичної літератури в того роду працях.

З М І С Т :

	Стор.
Вступ	3
Донцов	8
Грушевський	17
Винниченко	27
Безіменний	36
Липинський	50
Богун	67
Галичане й Україна	78
Висновки	90
Від Редакції	116

Друкарня „Адрія“, тов. з огр. пор., Відень,

---

12. Іван Німчук: **Українська військова організація у Відні в днях перевороту.** Причинок до історії будови української держави в Галичині. Відень 1922, стор. 16, 16°. Ціна 24 кор.
13. Євген Зиблікевич: **Зі споминів Січовика.** Відень 1921, ст. 16 16°. Ціна 16 кор.
14. Микола Евшан: **Великі Роковини.** (1. листопада 1918 до 1. листопада 1919). Реферат, виголошений на святі 1. листопада у Винниці. Відень 1920, ст. 26, 16°. Ціна 30 кор.
15. **Документи українського мучеництва під Польщею,** Бєсїда українського священника перед судом польських наїздників у Галичині. Відень 19 , ст. 24, 16°. Ціна 14 кор.
16. **Польська кольонізація Східної Галичини.** Відень 1921, ст. 14, 16°. Ціна 20 кор.
17. **Українська школа в польськїм ярмі в Східній Галичині.** Відень 1921, ст. 30, 16°. Ціна 24 кор.
18. **Українська делегація Східної Галичини в Риві.** Ноти делегації до мирової конференції, постанова Найвищої Ради з 11. липня 1919 в справі Східної Галичини. Відень 1920, ст. 16, 16°. Ціна 24 кор.
19. **Перша Сесія Всеукраїнської Національної Ради.** Відень 1921, ст. 36, 16°. Ціна 30 кор.
20. Др. Лука Мишуга: **Г'дкарпатська Русь.** Сучасний стан. Відень 1921, стор. 24, 16°, Ціна 30 К.
21. Др. Лука Мишуга: **Князь Ярослав Осмомисл.** Рецензійний начерк повісти Осипа Назарука. Відень 1920, ст. 16. 16° Ціна 12 кор.
22. Др. Остап Грицай: **Василь Стефанік.** Спроба критичної характеристики. Відень 1921, стор. 24, 16°. Ціна 24 кор.
23. Др. Осип Назарук: **Студентство й політика.** Відень, 1921, стор. 16, 16°. Ціна 24 К.

24. Др. Осип Назарук: **Корупція в державнім жи**
Відень 1921, стор. 16, 16^о. Ціна 24 К.
25. Др. Осип Назарук: **Про новий тип кирині. Причин**
історії еміграції. Відень 1922, стор. 32, 16^о. Ціна 40
26. І. Кревецький і Др. О. Назарук: **Як писати мему**
Пояснення і практичні вказівки. Відень
стор. 34, 16^о. Ціна 30 кор.
27. **Das ostgalizische Problem**, з картою Східної Г
чини. Відень 1920, ст. 16, 8^о, також у мовах франц
кій і англійській.
28. **Ostgalizien als unabhängiger neutraler Freis**
Відень 1920, ст. 12, 8^о, також у мовах французь
англійській.
29. **Ostgalizien, ein selbständiger Freistaat, herausge**
vom Ostgalizischen Nationalrat, Відень 1920, ст. 5
також у мовах французькій і англійській.
30. **Die ostgalizische Frage, Information über den jetz**
staatsrechtlichen und internationalen Stand, Відень
ст. 16, 8^о, також у мовах французькій і англійс

„Український Прапор“

Офіціальний орган Галицького Уряду.

Виходить раз на тиждень.

Ціна одного числа 30 кор.